

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра педагогічної освіти та соціальної реабілітації

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого рівня вищої освіти «магістр»

**«ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ»**

**«Pedagogical support of students of higher education in the process of
professional training under martial law »**

Виконав: здобувачка заочної форми навчання
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітня програма «Освітні, педагогічні науки»

Гореньков Денис Іванович

Керівник: к.пед.наук, доц. Рябенко М.І. _____

Рецензент: к.пед.наук, доц. Хромченко О.В. _____

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК №__

Протокол засідання кафедри
педагогічної освіти та
соціальної реабілітації
№ _____ від _____ 2023 р

протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувачка кафедри

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ Вейландє Л.В.-В.

_____ к.пед.наук, доц. Пенів В.В.

АНОТАЦІЯ

Гореньков Д. І. Педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану

У роботі розглянуто особливості педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в професійної підготовки в умовах воєнного стану. Автор в першому розділі розглядає теоретичні аспекти педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. Зокрема, актуальність обраного дослідження та сутність поняття воєнного стану з точки зору діючого законодавчого поля України а також особливості організації освітнього процесу в закладах вищої освіти в особливих умовах воєнного стану. Також автор за допомогою наукових джерел аналізує теоретичні підходи до визначення сутності поняття супровід, педагогічний супровід, надає власне визначення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах військово стану.

Особливостями дослідження також є виявлення автором потенційних суб'єктів забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану: аналіз їх можливостей та повноважень. Зокрема, до таких у дослідженні відносяться: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Державну наукову установи «Інститут модернізації змісту освіти», Державну наукову установу «Інститут освітньої аналітики», Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Національну академію наук України, галузеві академії наук України, органи місцевого самоврядування, освітнього омбудсмена, керівництво закладом вищої освіти (ректор, президент, проректор, декан, директор, завідувачі кафедр та інші), Вчені Ради, органи громадського самоврядування, студентське самоврядування, науково-педагогічні працівники (куратори, тьютори), здобувачі освіти, громадські організації, засоби масової інформації, правоохоронні органи, представники медичних установ, психологічна служба тощо. Цінним є результати

констатуючого експерименту щодо стану організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану, який підтвердив актуальність відповідного дослідження та необхідність врахування та подальшого вивчення відповідних чинників успішної реалізації організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Ключові слова: супровід, педагогічний супровід, суб'єкти забезпечення педагогічного супроводу, воєнний стан.

ABSTRACT

Gorenkov D. Pedagogical support of students of higher education in the process of professional training under martial law

The work examines the peculiarities of pedagogical support for students of higher education in professional training under martial law. In the first chapter, the author examines the theoretical aspects of pedagogical support for students of higher education in the conditions of martial law. In particular, the relevance of the selected research and the essence of the concept of martial law from the point of view of the current legislative field of Ukraine, as well as the peculiarities of the organization of the educational process in higher education institutions in the special conditions of martial law. Also, with the help of scientific sources, the author analyzes theoretical approaches to defining the essence of the concept of support, pedagogical support, provides his own definition of pedagogical support for students of higher education under martial law.

The author's identification of potential subjects of providing pedagogical support for students of higher education in the conditions of martial law is also a feature of the study: analysis of their capabilities and powers. In particular, the research includes: The Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the State Scientific Institution "Institute for Modernization of the Content of Education", the State Scientific Institution "Institute of Educational Analytics", the National Agency for Quality Assurance of Higher Education, the National Academy of Sciences of Ukraine, industry Academy of Sciences of Ukraine, local self-government bodies, educational ombudsman, higher education institution management (rector, president, vice-rector, dean, director, heads of departments and others), Scientists of the Council, public self-government bodies, student self-government, scientific and pedagogical workers (curators, tutors), education seekers, public organizations, mass media, law enforcement agencies, representatives of medical institutions, psychological service, etc.

Valuable are the results of the ascertaining experiment regarding the state of the organization of pedagogical support for higher education students under martial law, which confirmed the relevance of the relevant research and the need to take into account and further study the relevant factors for the successful implementation of the organization of pedagogical support for higher education students under martial law.

Key words: support, pedagogical support, subjects providing pedagogical support, martial law.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. Теоретичні аспекти педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану	10
1.1. Сутність поняття воєнний стан та організація освітнього процесу в особливих умовах	10
1.2. Аналіз теоретичних підходів до педагогічного супроводу	18
1.3. Суб'єкти забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану	23
Висновки до I розділу	37
РОЗДІЛ II. Досвід еперерічного дослідження стану організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану	39
2.1. Результати дослідження стану організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану	39
2.2. Чинники успішної організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану	49
Висновки до II розділу	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми. Війна в Україні стала стресом майже для всіх громадян нашої країни. У нових умовах опинилися і заклади вищої освіти. За аналітичними даними за час вторгнення в України загарбниками пошкоджено 3450 заклад освіти, серед них повністю зруйновано 331 заклад. Відповідно переміщено 29 закладів вищої освіти і 64 відокремлених підрозділів [30]. Тому виникає потреба в здійсненні відповідних заходів, які будуть спрямовані на створення сприятливих психолого-педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача вищої школи в сучасних особливих умовах. Військовий стан – це особливий час, умова та серйозний виклик для всього українського суспільства, тому ми вважаємо вкрай необхідним зробити свій внесок у розвиток системи освіти України та дослідити стан педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану.

Об’єкт дослідження: педагогічний супровід здобувачі вищої освіти.

Предмет дослідження: педагогічний супровід здобувачі вищої освіти в умовах воєнного стану.

Мета дослідження: виявити стан педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття воєнний стан та організацію освітнього процесу в умовах воєнного стану.
2. Зробити аналіз підходів до вивчення педагогічного супроводу
3. Визначити суб’єктів забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.
4. Виявити стан організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

5. Визначити чинники успішної організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Для розв’язання завдань застосовувались різні методи дослідження, а саме: теоретичні: загальнонаукові — з метою аналізу стану досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній теорії та на практиці, уточнення сутності базових понять дослідження; емпіричні та експериментальні: анкетування — для дослідження стану організації педагогічного супроводу здобувачів вищої школи в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану; моделювання — для розробки і представлення чинників успішної організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану; методи математичної статистики: для обробки та інтерпретації результатів дослідження, за допомогою яких визначено кількісні залежності між показниками, отриманими в результаті дослідження, та проведено їх аналіз.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, та Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше дано визначення поняття педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану, визначено поняття суб’єкт забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану; виявлено перелік суб’єктів забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що виявлено стан педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану та виявлені чинники успішної організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати, загальні висновки доповідалися, обговорювалися на: 79-ій звітній студентській науковій конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 24-28 квітня, 2023, Одеса, Україна. III Міжнародній науково-практична інтернет-конференція «Mechanisms of scientific and technical potential development», 23-24 листопада 2023, Дніпро, Україна.

Основні результати дослідження викладено й опубліковано:

Гореньков Д., Рябенко М. Педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. Mechanisms of Scientific and Technical Potential Development: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference, November 23-24, 2023. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine С.128-129.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку та списку використаних джерел. Повний обсяг кваліфікаційної роботи складає 67 сторінок машинописного тексту, з них 60 сторінок основного тексту. У списку використаних джерел представлено відповідно 60 найменувань.

Розділ 1. Теоретичні аспекти (засади) педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

1.1. Визначення сутності питання воєнний стан та організація освітнього процесу в особливих умовах

24 лютого 2022 року на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, Президентом України був підписано Указ «Указ «Про введення воєнного стану і Україні» [36].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [39]. Зокрема, обмеження можуть стосуватись недоторканості житла (стаття 30 Конституції України), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31 Конституції України), втручання в його особисте і сімейне життя (стаття 32 Конституції України), свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (стаття 33 Конституції України), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34 Конституції України), право брати участь в управлінні державними справами (стаття 38 Конституції України), збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39 Конституції України), право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (стаття 41 Конституції України), право на підприємницьку діяльність (стаття 42 Конституції України), право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (стаття 43 Конституції України),

право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (стаття 44 Конституції України), а також можливе обмеження право на освіту (стаття 53 Конституції України) [11].

Так, в Україні діє закон України «Про правовий режим воєнного стану» згідно з яким визначається, зміст правового режиму воєнного стану, правові засади діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб тощо [39]. У відповідності до змісту означеного закону воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [39].

Закон України «Про освіту» гарантує добувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти в умовах воєнного стану в Україні були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується:

організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників;

збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом;

місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби) [38].

28 лютого 2022 року Міністерство освіти і науки України запустило інформаційну компанію про те, як заспокоїтися під час війни. Зокрема була створена окрема сторінка на офіційному сайті та Youtube-каналі міністерства МОН запускає інформаційну кампанію про те, як заспокоїти дітей під час війни [23]. На сайті міністерства освіти і науки України також розміщено ресурс під назвою Проєкт психологічної підтримки "ПОРУЧ" (групи психологічної підтримки для підлітків, для батьків, для психологів, який започатковано спільно з Дитячого фондом ООН (ЮНІСЕФ), Українського інституту когнітивно-поведінкової терапії та ГО "ВГЦ «Волонтер» [35].

10 березня 2022 року Міністерство освіти і науки видало Лист № 1/3417-22 від 10 березня 2022 року «Про завершення навчального року» де рекомендувало для здобувачів невідпускних курсів ухвалити рішення про перенесення частини освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик тощо), які не можуть бути виконані в дистанційному або змішаному форматі або для цього неможливо створити необхідних умов з урахуванням ситуації в конкретному закладі освіти, на наступні періоди навчання, а для здобувачів освіти випускних курсів з урахуванням визнання результатів неформальної освіти, провести атестацію здобувачів та видачу документів про здобуття відповідного рівня освіти а також у разі неможливості проведення атестації здобувачів у традиційному форматі провести ці заходи дистанційно з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; а у разі неможливості здобувачам оформити бакалаврську роботу провести атестаційний іспит та надавати максимальну підтримку тим здобувачам освіти, які зі зброєю в руках встали на захист нашої країни [10].

21 березня 2022 року Міністерство освіти і науки України видало Наказ № № 265 «Про проведення атестації випускників закладів фахової передвищої, вищої освіти», яким надало дозвіл, зокрема керівникам закладів

вищої освіти самостійно визначати форми атестації здобувачів освіти у 2022 році а також випускникам закладів вищої освіти загальна кількість кредитів ЄКТС, передбачена на практичну підготовку, може бути меншою, ніж визначена відповідним стандартом. В той же час загальна кількість кредитів за освітньою програмою повинна бути у відповідності до стандарту тощо. [Наказ № № 265 «Про проведення атестації випускників закладів фахової передвищої, вищої освіти» [28].

21 квітня 2022 року Міністерство освіти і науки України також надіслала Лист № 1/4334-22 «Про рекомендації стосовно окремих питань завершення 2021/2022 навчального року у закладах вищої, фахової передвищої освіти» в якому ще раз наголосило на персональній відповідальності керівників закладів за успішну діяльність освітнього процесу, зокрема про зобов'язання вжити заходи щодо забезпечення захисту та безпеки учасників освітнього процесу, збереження майна тощо, а також по можливості відновити освітній процес в очній або в змішаній формі а в інших випадках в дистанційній формі, про важливість встановити контакт з усіма працівниками та здобувачами освіти, по можливості допомогти їм включитись в освітній процес не зважаючи на місце перебування; переривання занять під час повітряної тривоги; про забезпечення максимально сприятливі умови навчання встановлення індивідуального графіка навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які зі зброєю в руках встали на захист країни або ті, які займаються волонтерською діяльністю; про можливість забезпечення внутрішньої академічної мобільності; можливість заміни проведення виробничої або переддипломної практики іншими освітніми компонентами тощо [18].

Так 21 червня 2022 року Міністерство освіти і науки України досягло домовленості з компанією Zoom щодо надання протягом навчального року безкоштовного та розширеного доступу до програмного забезпечення Zoom Meetings for Education, що дозволив, зокрема учасникам освітнього процесу

запис зустрічей, проводити одночасне навчальне заняття з 1000 учасниками тощо [20].

27.06.22 року Міністерство освіти і науки України надіслало закладам вищої освіти лист в якому наголошувалось на необхідності всебічної підтримки працівників та здобувачів освіти, які зі зброєю в руках встали на захист Батьківщини а також про необхідність гарантування безпечних умов навчання та праці для усіх учасників освітнього процесу, зокрема з урахуванням досвіду роботи закладів освіти в умовах воєнного часу. В листі також наголошувалось на необхідності забезпечити працівникам, які були вимушені змінити місце проживання залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання на час особливого періоду, та гарантувати, зокрема, організація освітнього процесу в дистанційній формі або в іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; надавати необхідну допомогу колегам з інших закладів освіти, зокрема тимчасово переміщених; провадити освітній процес в традиційному або змішаному форматах в приміщеннях або будівлях закладу освіти тільки в межах розрахункової місткості споруд цивільного захисту, що можуть бути використані для укриття учасників освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога»; необхідності забезпечити безумовне переривання освітнього процесу, що здійснюється в будівлі, приміщенні закладу освіти, у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших відповідних сигналів оповіщення; Забезпечити першочергове переведення на вивільнені місця державного (регіонального) замовлення здобувачів освіти з числа внутрішньо переміщених осіб, дітей учасників бойових дій тощо [19].

02.08.22 року Міністерство освіти і науки України видало Лист під номером 1/8794-22 «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році» в якому наголошувалось на тому, що в результаті військової інтервенції російської федерації до України, постало гостре питання стану психологічного здоров'я здобувачів освіти та їхніх батьків одним з завдань закладу вищої освіти постає необхідність в

повсякденній психологічній допомозі та емоційній підтримці учасників освітнього процесу закладу вищої освіти. Одним з важливіших аспектів для нашого дослідження вбачаємо в наголошуванні на тому, що першу психологічну допомогу та емоційну підтримку на різних рівнях у закладі проводять усі педагогічні працівники, медичний персонал, батьки та засоби масової інформації тому що це комплексна робота, яка потребує різних підходів та яка повинно проходити систематично та поетапно. В листі також наголошено на питаннях підвищення компетентності працівників закладу в галузі надання першої психологічної допомоги та необхідності оволодіння сучасними технологіями такої допомоги. Важливий акцент надається і на важливість відповідального ставлення до тих, хто надає цю допомогу, важливість співпраці в команді а також провідної ролі в цих процесах працівників психологічних служб в закладах вищої освіти. Зокрема, зазначається, що психологічна служба в закладі вищої освіти спрямована на забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей; сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти [21]. Важливим, вбачаєм зазначити, що враховуючі умови воєнного стану Міністерство освіти і науки просить вжити всіх необхідних заходів щодо сто відсоткового забезпечення закладами вищої освіти практичними психологами відповідно до нормативної потреби.

11 липня 2023 року Міністерство освіти і науки України видало лист № 1/10142-23 «Про здійснення освітнього процесу» в якому наголошувалось, що провадження освітнього процесу в дистанційному форматі, спричинений спочатку епідемією COVID-19, а потім і збройною агресією російської

федерації, призвело до зниження якості освіти, пов'язаного з відсутністю ефективного зворотного зв'язку з викладачами відсутністю здобуття дієвого практичного досвіду тощо рекомендувало закладам вищої освіти максимально перейти до здійснення освітнього процесу в аудиторного формату з урахуванням наявності та місткості укріття [22].

На наш погляд треба відзначити провідну роль у забезпеченні супроводу всіх учасників освітнього процесу, в тому числі закладів вищої освіти «Інститут модернізації змісту освіти» який входить до сфери управління Міністерства освіти і науки України, які видали велику кількість корисних матеріалів, що під час дії воєнного стану є справді корисними та актуальними у використанні. Так, зокрема в 2022 році вийшов науково-методичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність». Зокрема, наголошується, що у рамках Національної програми психологічного здоров'я українців Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України був розроблений курс підвищення кваліфікації «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій», який також отримав позитивний відгук Всесвітньої організації охорони здоров'я [23]. Основною метою курсу було поглиблення знань щодо надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу за міжнародними протоколами а також ознайомлення з алгоритмом перенаправлення та етичними нормами, процедурами міжнародних стандартів.

Також важливу роль в підтримці учасників освітнього процесу закладів освіти України відіграв Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», який спільно з Міністерством освіти і науки в 2022 році видали актуальний інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану», в якому наголошувалось на нових реаліях функціонування системи освіти України в умовах збройної агресії російської федерації проти України, викликах та загрозах для всієї системи освіти України, де зокрема

зроблений також аналіз стану діяльності закладів вищої освіти, основних викликів та перспектив розвитку вищої освіти в умовах воєнного стану [31].

Так в 2023 році Інститут освітньої аналітики також спільно з Міністерством освіти і науки видали інформаційно-аналітичний збірник «Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи», в якому засвідчили, що станом на 2023 рік в Україні понад 3 тисяч закладів освіти постраждали внаслідок бомбардувань з боку збройної агресії російської федерації. Відповідно триста закладів зруйновано повністю. В виданні зазначається, що системі вищої освіти, в цілому вдалося адаптуватись до особливостей і викликів в умовах воєнного стану і станом на початок 2023 року в Україні функціонувало триста тридцять три заклади вищої освіти в яких навчаються біля триста п'ять тисяч студентів (275 тис. на денній формі. Також запущена пристосована для воєнного стану процедура акредитації та експертизи ОПП, запропонувала інструментарій для зовнішнього оцінювання й самооцінювання, щоб з 2022 р. заклади змогли підтвердити свою спроможність надавати якісну освіту, а здобувачі – отримати дипломи [34].

Треба зазначити, що заклади вищої освіти в рамках своїх повноважень також приймали акти для створення ефективних умов для учасників освітнього процесу, зокрема для здобувачів вищої освіти. Так, зокрема в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова на початку збройної агресії російської федерації в Україну 11 березня 2022 року з метою забезпечення якісної підготовки фахівців з вищою освітою в Одеському національному університеті відновлення освітнього процесу у дистанційному режимі з використанням необхідних веб-платформ, зокрема, про необхідності внесення змін до робочих навчальних планів та програм, за необхідності перенесення практичної частини підготовки фахівців на період після закінчення воєнного стану; за необхідності перенесення окремих освітніх компонентів для здобувачів на наступний навчальний рік; з метою атестації здобувачів забезпечити роботу Екзаменаційних комісій у

дистанційному режимі; забезпечення особливих умов навчання (встановлення індивідуальних графіків навчання, надання академічних відпусток тощо) для тих здобувачів, хто перебуває в лавах Збройних Сил України або підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською [29].

1.2. Аналіз теоретичних підходів до педагогічного супроводу

Враховуючи, реалії сьогодення, на наш погляд педагогічний супровід є ключовим аспектом сучасного освітнього середовища, спрямованим на підтримку здобувачів у їхньому освітньому та особистісному розвитку. Ми вважаємо, що педагогічний супровід в системі освіти може і повинен бути досить ефективним засобом подолання наслідків військової агресії російської федерації по відношенню до України.

Аналіз довідникової літератури засвідчив, зокрема що у відповідності до Нового Тлумачного словника української мови термін супровід тлумачиться як те, що супроводить яку-небудь дію, явище. Відповідно супроводжувати – означає іти, їхати разом із ким-небудь як супутник, проводити когось до певного місця; постійно бути разом із ким, чим небудь, тісно пов'язуватись з чимсь [28]. Треба зазначити, що проблему «супроводу» вивчали багато дослідників різних галузей наук: філософи, медики, психологи, педагоги, соціологи тощо.

Як зазначає М. Мушкевич етимологічно поняття супроводу близьке за значенням сприянню, спільному пересуванню, допомозі однієї людини іншій в подоланні труднощів, йти разом з метою провести, слідувати, проводити, супроводжувати. Дослідник відзначає, що в ситуації пов'язану з супроводом можна виокремити три основні компоненти: 1) той, кого супроводжують; 2) той, хто супроводжує; 3) та відповідно шлях, який вони проходять разом. Іншими словами розуміється спільне буття людей у певний часовий період життєдіяльності. Так, супроводжуючий є людиною, яка захищає та допомагає подорожньому на його відрізок шляху впоратися на перемінному шляху [25].

На думку Т. Коростіянець супровід можна розглядати як спільні дії (систему, процес, вид діяльності) людей один щодо одного в їх соціальному оточенні, що здійснюються ними в часі та просторі й відповідають ролям, які їм властиві. На рівні загального розуміння супровід людини є її соціальною взаємодією з оточуючими, функціями впливів котрих є розвиток цієї людини на життєвому шляху, в різноманітних особистих і соціальних ситуаціях [16].

Зокрема, Ю. Слюсарев «супровід» вживав для позначення недирективної форми надання психологічної допомоги, спрямованої «непросто на підсилення або удосконалення, а на розвиток і саморозвиток самосвідомості особистості», допомоги, яка запускає механізми саморозвитку і активізує власні ресурси людини. Так, М. Мушкевич наголошує на тому, що багато дослідників відзначають, що супровід «передбачає підтримку природно розвинутих реакцій, процесів і станів особистості» [25].

В свою чергу вивчення наукової літератури дозволяє зазначити, що розрізняють декілька видів супроводу: психологічний, психолого-педагогічний, соціально-педагогічний, соціальний супровід, психофізіологічний супровід, юридичний супровід, консультативно-діагностичний супровід тощо [14]. Проведене нами дослідження дало змогу стверджувати, що переважна більшість студентської молоді неспроможна самотійно пристосовуватися і розвиватися в умовах воєнного стану та відповідно потурбують педагогічного супроводу.

У сучасній науковій літературі поняття “педагогічний супровід” є надто дослідженим. Так, означеною проблемою в сучасній Україні займалися Т. Коростіянець, Н. Мірончик, М. Мушкевич, І. Семененко та інші. Щодо питань ролі куратора в мирний час в закладах вищої освіти Ю Бриндіков, М. Фіцула, Т. Осипова, О. Яцій, С.В Вітвицька та інші. Проблемами впровадження тьюторингу в мирний час у закладах освіти займалися Т. Швець, К. Робінсон, С. Подпльота та інші.

В свою чергу, М. Мушкевич спираючись на аналіз психолого-педагогічної літератури зазначає, що психолого-педагогічний супровід досі не має завершеного цілісного наукового опису, в ньому спостерігаються ознаки, які відносяться до різних галузей наукового знання: педагогіки, соціальної педагогіки, психології, соціології. Він ототожнюється з методами і формами виховання, такою позицією педагогів як "вільне спілкування", "товариські взаємини дорослого і дитини", "внутрішній [32].

Так, у своїх дослідженнях Т. Коростіянець зазначає, що метою педагогічного супроводу (у мирний час) є цілеспрямований розвиток особистості супроводжуваної людини, здійснюваний за допомогою спеціальних педагогічних систем (освіти, виховання, навчання, підготовки) в їх інституціональному (структурному) оформленні та відповідно зміст педагогічного супроводу розвитку особистості здійснюється за допомогою функцій їх виховання, навчання й освіти, кожна з яких залишає свій слід у людині; реалізується протягом всього життя зі специфікою прояву щодо конкретних соціальних груп – дітей, дорослих, літніх та ін.; має своє інституційне оформлення; забезпечується спеціально підготовленими кадрами та відповідно автор визначає психолого-педагогічний супровід як систему професійної діяльності викладача, спрямовану на створення психолого-педагогічних умов для успішного навчання, виховання і професійно-особистісного розвитку студента в ситуації вишівської взаємодії а педагогічний супровід студентів як багаторівневу і поліморфну взаємодію, основна функція якої полягає у стимулюванні тієї індивідуальної сукупності особистісно значущих потреб суб'єкта освітньої діяльності, яка зумовлює його самореалізацію та відповідно [16]. Автор також наголошує, що мета педагогічного супроводу може бути досягнута лише коли досягнуті так звані «стикання» початкової та кінцевої мети діяльності здобувача вищої освіти. Т Коростія також зазначає, що початкова мета взаємодії – визначення і формування готовності студентів до навчання у вищому навчальному закладі за допомогою інтелектуальних, емоційних, мотиваційних,

поведінкових впливів, виявлення їх індивідуальних особливостей як основи розвитку компетентності на першому етапі навчання у виші. Кінцева мета взаємодії – формування у студента психологічної, професійної, творчої готовності до майбутньої професійно-педагогічної діяльності, професійного саморозвитку. Але автор досліджує модель педагогічного супроводу лише засновану на взаємодії викладача та здобувача і відповідно у мирний час. У нашому дослідженні ми прагнемо дивитись на педагогічний супровід у комплексному підході всіх відповідальних і причетних до педагогічного супроводу здобувача вищої освіти та відповідно в особливий період військового стану.

Так, Н. Мирончик вважає, що здобувачеві вищої освіти (у мирний час) необхідно створення ціннісних умов для формування особистістю власної програми саморозвитку; уміння поставити мету, сформулювати завдання, спланувати діяльність, визначити способи їх реалізації й наблизитися до результату свідчить про здатність суб'єкта навчання до самоорганізації, зважаючи на творчий підхід до вирішення завдання, здатність пристосуватися до нестандартних ситуацій, що є більш цінною властивістю, аніж ретельність, обов'язковість виконання завдань та наголошує що поняття педагогічний супровід не має стійкого визначення: дослідники трактують його з позицій власних наукових інтересів: як вид допомоги, як технологію (Є. М. Александровська), як динамічний безперервний рух уперед разом із особистістю студента (А. В. Батаршев, Л. І. Капустіна), як систему професійної діяльності викладача, спрямовану на створення психолого-педагогічних умов для навчання, виховання та розвитку студента, як допомога у виробленні студентами орієнтаційної площини власного розвитку, спрямованість на створення умов для їх розкриття й успішного просування у професійному розвитку та відповідно сама автор зазначає, що сутність педагогічного супроводу студентів полягає у консультуванні, мотивуванні, психологічній підтримці та наданні необхідної психолого-педагогічної допомоги з урахуванням соціальної ситуації розвитку студентів,

їх потреб, інтересів, бажань, завдань професійно-педагогічної підготовки [24].

Ще до повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну вчені визначили, що здобувачі можуть стикатися з відповідними проблемами в освітньому процесу закладу вищої освіти. Зокрема:

- невизначеність мотивації вибору професії, недостатня підготовка до неї;
- несформованість компонентів професійно-особистісної перспективи;
- невміння здійснювати психологічне регулювання своєї поведінки і діяльності самостійно;
- недостатня сформованість навичок самостійної діяльності;
- організація оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах;
- комунікативні бар'єри;
- негативна самооцінка і недостатньо розвинута здатність до взаємодії з іншими людьми [6].

Щодо аналізу складнощів різного роду в особливий період воєнного стану то, зокрема вчені дослідники зазначають, що у результаті військової агресії російської федерації проти України також дуже серозною постало питання психологічного здоров'я здобувачів, зокрема вищої освіти, що безумовно впливає і на освітній процес. Тому ми вважаємо, що на сьогодні одне з головних питань є саме повсякденний педагогічний супровід та всіляка підтримка всіх без винятку учасників освітнього процесу, зокрема і здобувачів вищої освіти зокрема.

Так, на нашу думку педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в умовах військового стану це система професійної діяльності педагогічних науково-педагогічних а також інших суб'єктів забезпечення спрямована на створення сприятливих психолого-педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану.

1.3. Суб'єкти забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Війна в нашій країні стала великим викликом, який супроводжується багатьма стресорами. Ми вважаємо, що в даний час всі учасники освітнього процесу, зокрема здобувачі вищої освіти потребують допомоги щодо створення сприятливих умов для успішного розвитку особи в цей непростий час воєнної агресії проти українського народу. Як на фронті нашим воїнам допомагає вся країна та майже весь світ (небайдужі держави, організації, установи, фонди, окремі групи осіб та прості громадяни яким не байдуже мирне майбутнє існування України і світу) ми вважаємо, що і навколо закладів освіти, зокрема вищих навчальних закладів повинна бути прикута особлива увага як основного учасника забезпечення підготовки майбутніх фахівців вищої кваліфікації, гаранта майбутнього сталого розвитку суспільства, науки та техніки так і країни в цілому.

Так, аналіз наукових джерел дав змогу стверджувати, що слово суб'єкт походить від лат. Subjectum – що знаходиться в основі – людина, що пізнає зовнішній світ і впливає на нього у своїй практичній діяльності; особа, група осіб, організація і таке інше, яким належить активна роль у певному процесі тощо [47].

Новий тлумачний словник української мови стверджує, що «забезпечення» розуміється як надання чи створення матеріальних засобів, охорона кого, чого небудь від небезпеки; гарантування чогось [28].

Відповідно у нашому дослідженні під суб'єктами забезпечення педагогічного супроводу здобувачів у воєнний стан ми будемо розуміти фізичних та юридичних осіб, яким належать певні права та обов'язки та які можуть відігравати активну роль у створення сприятливих психолого-педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану. До таких суб'єктів у нашому дослідженні ми відносимо: Верховну Раду України, Президента України,

Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Державну наукову установи «Інститут модернізації змісту освіти», Державну наукову установу «Інститут освітньої аналітики», Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Національну академію наук України, галузеві академії наук України, органи місцевого самоврядування, освітнього омбудсмена, керівництво закладом вищої освіти (ректор, президент, проректор, декан, директор, завідувачі кафедр та інші), Вчені Ради, органи громадського самоврядування, студентське самоврядування, науково-педагогічні працівники (куратори, тьютори), здобувачі освіти, громадські організації, засоби масової інформації, правоохоронні органи, представники медичних установ, психологічна служба тощо.

Закон України «Про вищу освіту» зазначає, що основними завданнями закладу вищої освіти є: створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів та відповідно провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями тощо. Тому ми вважаємо що одним з основних суб'єктів забезпечення педагогічного супроводу здобувачів під час воєнного стану, тобто створення відповідних умов для здобувачів вищої освіти є Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні, який має право приймати закони – найвищі нормативно-правові акти в країні, що мають найвищу юридичну силу. Так, наша країна живе на основі Конституції країни, яка була прийнята Верховною Радою України. Так, всі заклади вищої освіти України існують завдяки прийнятим Верховною Радою України законів «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» та інші важливі закони для функціонування та діяльності, зокрема закладів вищої освіти, зокрема основний фінансовий документ країни «Про Держаний бюджет України на 2023 рік» та відповідно закон на підставі і діє особливий стан в країні «Про правовий режим воєнного стану». До складу Верховної Ради

України входять народні депутати України, які є представниками народу та можуть:

- виступити з правом запропонувати на розгляд Верховної Ради України поправки до діючих законів або прийняття нових;
- депутат має право звернутись із запитом до будь-якого органу влади або до керівників підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форм власності (що включає і ЗВО та їх органи управління, які в свою чергу зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту;
- має право брати участь у розгляді порушених ним питань у запиті.
- та інші [48].

До складу Верховної Ради України входять комітети, зокрема Комітет з питань освіти, науки та інновацій. Він складається з народних депутатів України для здійснення, в тому числі контрольних функцій, зокрема за додержанням соціального та правового статусу наукових, педагогічних і науково-педагогічних працівників, аналізі практики застосування законодавчих актів тощо. Кожен учасник освітнього процесу може звернутись до відповідного комітету: дізнатись план роботи, порядок денний та може бути залучений до законопроектної роботи, запрошений на відповідне засідання тощо [48].

Враховуючи реалії сьогодення одним з оперативних суб'єктів, який у відповідності до Закону України «Про вищу освіту» може здійснювати управління всією системою освіти є Кабінет міністрів України, вищий орган у системі органів виконавчої влади, який відповідає за реалізацію та виконання законів, які приймає Верховна Рада України та який в межах своїх повноважень:

- забезпечує реалізацію державної політики у сфері вищої освіти;

- організовує розроблення, затверджує та забезпечує виконання загальнодержавних програм розвитку сфери вищої освіти;
 - забезпечує розроблення і здійснення заходів щодо створення матеріально-технічної бази та інших умов, необхідних для розвитку вищої освіти;
 - видає у межах своїх повноважень нормативно-правові акти з питань вищої освіти;
 - безпосередньо або через уповноважений ним орган здійснює права засновника, передбачені цим та іншими законами України, стосовно закладів вищої освіти державної форми власності;
 - створює дієві механізми реалізації передбачених прав закладів вищої освіти, наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників та осіб, які навчаються у закладах вищої освіти;
 - забезпечує широку участь незалежних експертів і представників громадськості, роботодавців та осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, у підготовці та прийнятті проектів нормативно-правових актів та інших рішень, що стосуються регулювання взаємодії складових системи вищої освіти та її функціонування в цілому;
 - забезпечує здійснення контролю за дотриманням законодавства про вищу освіту;
- та інше [37].

Та відповідно, кожен здобувач вищої освіти та учасник освітнього процесу може звернутися безпосередньо до Прем'єр Міністра України як голови уряду, безпосередньо або через пряму чи гарячу урядові лінії, а також в електронному зверненні, чи написати петицію.

На наш погляд, один з ключових суб'єктів, який може оперативно реагувати на виклики військового стану є Міністерство освіти і науки України. Міністерство освіти і науки України є центральним орган виконавчої влади в галузі освіти і науки який у відповідності до закону «Про вищу освіту»:

- ✓ розробляє стратегію та програми розвитку вищої освіти і подає їх на затвердження Кабінету Міністрів України;
- ✓ бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері вищої освіти, науки, підготовки фахівців з вищою освітою;
- ✓ систематично відстежує та аналізує потреби вітчизняного ринку праці, вносить пропозиції щодо обсягів і напрямів державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою;
- ✓ провадить аналітично-прогностичну діяльність у сфері вищої освіти, визначає тенденції її розвитку, вплив демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації, інфраструктури виробничої та невиробничої сфери, формує стратегічні напрями розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших факторів, узагальнює світовий і вітчизняний досвід розвитку вищої освіти;
- ✓ здійснює міжнародне співробітництво з питань, що належать до його компетенції;
- ✓ забезпечує функціонування Єдиної державної електронної бази з питань освіти;
- ✓ формує перелік галузей знань і перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;
- ✓ встановлює порядок атестації педагогічних працівників закладів вищої освіти;
- ✓ розробляє та затверджує стандарти вищої освіти;
- ✓ видає нормативно-правові акти з питань вищої освіти;
- ✓ оприлюднює перелік тимчасово переміщених закладів вищої освіти;
- ✓ здійснює інші повноваження відповідно до законодавства [37].

Треба також зазначити, що на правах засновника Міністерство освіти і науки здійснюють контроль за дотриманням всіма учасниками освітнього процесу закладу вищої освіти дотримання законів та статуту закладу. Саме

Міністерство освіти і науки України укладає контракт з керівником закладу вищої освіти та слідує за його виконанням. Тому здобувачі освіти можуть звертатися до Міністерства в разі порушення чи недотримання їхніх прав та свобод.

Суттєвим вкладом на наш погляд у створенні сприятливих психолого-педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану є Державна наукова установа “Інститут модернізації змісту освіти”, метою якої є наукове і навчально-методичне забезпечення модернізації змісту освіти, процесу виховання, розвитку, соціалізації особистості шляхом проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок та впровадження їхніх результатів. За час війни підготувала велику кількість матеріалів для забезпечення комфортного освітнього середовища в Україні. Так, в 2022 році інститут видав науково-методичний збірник під назвою «Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність». Також інститут створив базу ефективних та актуальних матеріалів для використання учасниками освітнього процесу під час воєнного стану [30].

Важливу роль для аналізу ситуації в освітньому середовищі під час військових дій в Україні зіграв Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». Основною метою установи є реалізація через наукову, науково-організаційну, науково-технічну та аналітичну складові за напрямками:

- ✓ розроблення інформаційних освітніх систем зі збору, оброблення, зберігання, поширення статистичних та адміністративних даних про стан системи освіти;
- ✓ поширення статистичних та адміністративних даних про стан системи освіти;

- ✓ аналіз якісних і кількісних галузевих показників, створення аналітичних матеріалів, що відображають актуальні тенденції і процеси у сфері освіти;
- ✓ створення баз даних та інформаційно-аналітичних довідників у галузі освіти, нормативно-правове, організаційне, науково-методичне, інформаційне забезпечення управління навчальним процесом;
- ✓ інноваційна діяльність
- ✓ прикладні наукові дослідження та експериментальні розробки у сфері суспільних та гуманітарних наук;
- ✓ моніторинг якісних і кількісних показників ходу реалізації освітніх процесів тощо [30].

Зокрема, за час військових дій інститут видав в 2022 році інформаційно-аналітичний збірник: «Освіта України в умовах воєнного стану», колективну монографію «Актуальні питання функціонування та розвитку системи освіти України в умовах збройної агресії російської федерації проти України» [31]. Так, в 2023 році було видано актуальний інформаційно-аналітичний збірник «Освіта і наука України в умовах воєнного стану: виклики, розвитку, повоєнні перспективи та багато інших актуальних матеріалів прикладного характеру.

Одним з суб'єктів забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є Національна академія наук України. Національна академія наук України є вищою науковою самоврядною організацією України, що заснована державою, та має більш ніж 100 річною історією і є унікальним інтелектуальним надбанням нашої країни з визначним внеском у розвиток вітчизняної та світової науки і техніки [48]. У відповідності до статуту НАН України як вища наукова самоврядна організація України здійснює незалежну наукову оцінку проектів

стратегічних, прогнозних та програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій тощо), за дорученням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, з власної ініціативи розробляє пропозиції щодо засад державної наукової і науково-технічної політики, прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, рекомендації щодо суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку держави, здійснює наукову експертизу проектів законів, державних рішень і програм тощо . Одним з основних завдань НАН України є

- всебічне сприяння прогресу науки в Україні, забезпечення наступності в розвитку наукових досліджень, діяльності наукових шкіл з метою постійного підвищення інтелектуального потенціалу народу, ефективного розв'язання економічних, соціальних, екологічних, гуманітарних та інших проблем;
- участь у формуванні державної політики в усіх сферах суспільного життя, здійснення її наукового забезпечення, розроблення прогнозів розвитку України;
- інтеграція наукового потенціалу НАН України та вищих навчальних закладів, шляхом залучення вчених НАН України до підготовки фахівців з вищою освітою, поєднання навчального процесу з підготовки фахівців у різних галузях знань з фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями;
- виявлення та утвердження в науковому середовищі талановитих дослідників, надання допомоги для їх творчого зростання, підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації;
- готує для органів державної влади, науково-експертні доповіді, висновки, інформаційні, аналітичні та прогнозні матеріали, пропозиції та рекомендації з різних питань суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку країни тощо;

- здійснює на замовлення державних органів та закладів освіти експертизу навчальних програм, підручників, посібників;
- забезпечує проведення і оприлюднення результатів незалежної наукової соціологічної оцінки громадської думки з найважливіших питань суспільного життя та інше [48].

Серед суб'єктів педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану, на наш погляд, провідну роль повинно відігравати Національне агентство забезпечення якості вищої освіти. У відповідності до діючого законодавства Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти:

- ✓ аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти;
- ✓ проводить ліцензійну експертизу, готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти;
- ✓ формує галузеві експертні ради;
- ✓ погоджує розроблені МОН стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю;
- ✓ приймає рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми;
- ✓ скасовує рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня у разі виявлення академічного плагіату;
- ✓ формує критерії оцінки якості освітньої діяльності ЗВО;
- ✓ подає пропозиції щодо надання, підтвердження чи позбавлення закладу вищої освіти статусу національного чи дослідницького;
- ✓ розробляє вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені та інші [48].

Кожен здобувач вищої освіти може звернутися до агентства з питань якості вищої освіти. Так, агентство має право одержувати в установленому порядку від державних органів, закладів вищої освіти, наукових установ інформацію, документи та матеріали, необхідні для здійснення покладених на них повноважень.

Особливий акцент у нашому дослідженні хочемо зробити на таких суб'єктах забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану як безпосередньо керівництво закладом вищої освіти (ректор, проректор, декан, директор тощо) та органи управління закладом. До органів управління, ми відносимо Вчені Ради всіх рівнів, органи громадського та студентського самоврядування закладів вищої освіти тощо. На наш погляд, без належної уваги та контролю за створенням сприятливих психолого-педагогічних умов в закладі вищої освіти під впливом багатьох факторів мало що буде відбуватись. Як зазначали В. Зигарт та Л. Ланг контроль - це професійна послуга, яку керівник повинен надавати своїм співробітникам [48]. Так, у відповідності до закону України «Про вищу освіту» керівник безпосереднє здійснює управління закладом вищої освіти і має суттєві повноваження. Зокрема:

- ✓ «видає накази і розпорядження, дає обов'язкові для виконання всіма учасниками освітнього процесу і структурними підрозділами закладу вищої освіти доручення;
- ✓ призначає на посаду та звільняє з посади працівників;
- ✓ забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку;
- ✓ визначає функціональні обов'язки працівників;
- ✓ забезпечує організацію та здійснення контролю за виконанням навчальних планів і програм навчальних дисциплін;
- ✓ контролює дотримання всіма підрозділами штатно-фінансової дисципліни;

- ✓ здійснює контроль за якістю роботи педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників;
- ✓ забезпечує створення умов для здійснення дієвого та відкритого громадського контролю за діяльністю закладу вищої освіти;
- ✓ сприяє формуванню здорового способу життя у здобувачів вищої освіти, зміцненню спортивно-оздоровчої бази закладу вищої освіти, створює належні умови для занять масовим спортом;
- ✓ інші повноваження [37].

Наступним важливим суб'єктом забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану, на наш погляд є керівник факультету або інституту, який є у відповідному середовищі координатор та організатор і відповідальний за впровадження політики керівника закладу. Так керівник факультету або інституту повинен здійснювати контроль за якістю роботи завідувачів кафедр, науково-педагогічних працівників, зокрема має право видавати розпорядження щодо діяльності відповідного факультету, які є обов'язковим для виконання всіма учасниками освітнього процесу. На прикладі наших особистих спостережень є можливість зробити висновки, що навіть в одному закладі вищої освіти, рівень організованості, психолого-педагогічного клімату може бути відмінним і відрізнятися в залежності від факультету. На наш погляд, особистий авторитет та бажання керівника факультету (інституту) повинен сприяти в підрозділі позитивному морально-психологічного клімату та відповідно створювати умови для формування в учасників освітнього процесу, зокрема успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану.

Одним з найголовніших та ключових в педагогічному супроводі здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану є педагогічні та науково-педагогічні працівники. Це люди які безпосередньо та систематично вступають в освітні відносини зі

здобувачами вищої освіти. Тому фізичне, психічно та соціального благополуччя саме педагогічних та науково-педагогічних працівників є одним з вирішальних, що може і повинно впливати на здобувачів під час та поза освітнім процесом закладу вищої освіти. У відповідності до діючого законодавства педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані:

- ✓ дотримуватися в освітньому процесі академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти;
- ✓ дотримуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, прищеплювати їм любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму тощо;
- ✓ дотримуватися статуту закладу вищої освіти, законів, інших нормативно-правових актів;
- ✓ підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію;
- ✓ забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін та інші [37].

У період військового стану важко переоцінити роль таких суб'єктів педагогічного супроводу як кураторів, тьюторів академічних груп та курсів. Тьюторство як педагогічна практика з'явилося у XII столітті в класичних англійських університетах: Оксфорді та, трохи пізніше, Кембриджі [53]. В історичному розвитку тьютор розглядався не як викладач у звичному значенні слова, а як наставник, який допомагає студенту розвивати здатність мислити, виробляти вміння відбирати та критично аналізувати факти. Будучи проміжною ланкою між студентами та викладачами, що ведуть лекційні та семінарські заняття, тьютор тримає у полі зору успішність та формування особистості студента. До обов'язків тьютора входить контроль за успішністю студентів, їх ставленням до навчання, формуванням у них навичок пізнавальної діяльності. Тьютор допомагає скласти індивідуальний план занять та вносить до нього корективи. На

сьогодні роль цих осіб полягає в допомозі здобувачам бути почутим, розкрити свої проблеми та бажання. Куратори, тьютори мають можливість систематично та тривало підтримувати здобувачів, вести індивідуальний супровід, відслідковувати прогрес чи проблеми здобувача, інформувати та залучати при необхідності інших зацікавлених осіб тощо [58].

Актуальними суб'єктами забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти під час військового стану на наш погляд також є органи студентського самоврядування та профспілкові організації закладу, які мають і повноваження і можливості. Так, органи студентського самоврядування закладу у відповідності до діючого законодавства:

- беруть участь в управлінні закладом вищої освіти у порядку;
- беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу;
- проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;
- беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти;
- захищають права та інтереси студентів (курсантів), які навчаються у закладі вищої освіти;
- делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів;
- приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;
- беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів;
- розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування;
- вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм;

- вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази закладу вищої освіти, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів» [37].

Основна мета профспілки є здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки [41].

Одним з найактуальніших суб'єктом педагогічного супроводу здобувачів в умовах воєнного стану стає психологічна служба закладу вищої освіти. Основною метою діяльності служби є психологічне забезпечення та підвищення ефективності навчального і наукового процесу, захист психічного здоров'я і соціального благополуччя студентів і співробітників університету. Так, психологічна служба в ОНУ імені І. І. Мечникова проводить:

- ✓ психологічне обстеження студентів та навчальних груп і визначає причини, що ускладнюють розвиток і навчання;
- ✓ психологічну корекцію труднощів у спілкуванні студентів і несприятливих форм емоційного реагування;
- ✓ індивідуальне консультування — психологічну допомогу студентам і працівникам, які відчують труднощі у навчанні та праці, та перебувають у кризовому стані;
- ✓ профілактику та усунення труднощів адаптації до соціально-психологічних умов життя, які постійно змінюються. Ми надаємо допомогу в навчанні здорового способу життя, підтримці психічного та фізичного здоров'я, підвищення психологічної культури, стресостійкості студентів в сфері навчання і міжособистісного спілкування, а так само, допомоги у створенні сприятливого мікроклімату, подоланні конфліктів у студентських групах та педагогічних колективах тощо [29].

Висновки до I розділу

Незважаючи на масштаби і велику кількість проблем пов'язану зі вторгненням російських загарбників в нашу країну система освіти України встояла та продовжує розвиватись. У нашому дослідженні ми спробували проаналізувати сутність поняття воєнний стан та особливості організації освітнього процесу в особливих умовах. Ми дійшли висновку що воєнний стан в Україні діє на підставі закону України «Про правовий режим воєнного стану». В Україні воєнний стан в Україні було введено 24 лютого 2022 року на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, Указом Президента України «Про запровадження в Україні воєнного стану». Також було встановлено що воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Нами був проведений аналіз наукової літератури та виявлено що розрізняють декілька видів супроводу: психологічний, психолого-педагогічний, соціально-педагогічний, соціальний супровід, психофізіологічний супровід, юридичний супровід, консультативно-діагностичний супровід тощо [29]. Зокрема, встановлено що педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в умовах військового стану це система професійної діяльності педагогічних науково-педагогічних а також інших суб'єктів забезпечення спрямована на створення сприятливих психолого-

педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану. Також за допомогою діючих нормативно-правових актів та інших наукових джерел нами було виявлено та визначено що суб'єктами забезпечення педагогічного супроводу здобувачів у воєнний стан у нашому дослідженні ми розуміємо фізичних та юридичних осіб, яким належать певні права та обов'язки та які можуть відігравати активну роль у створення сприятливих психолого-педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану. До таких суб'єктів ми відносимо: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Державну наукову установи «Інститут модернізації змісту освіти», Державну наукову установу «Інститут освітньої аналітики», Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Національну академію наук України, галузеві академії наук України, органи місцевого самоврядування, освітнього омбудсмена, керівництво закладом вищої освіти (ректор, президент, проректор, декан, директор, завідувачі кафедр та інші), Вчені Ради, органи громадського самоврядування, студентське самоврядування, науково-педагогічні працівники (куратори, тьютори), здобувачі освіти, громадські організації, засоби масової інформації, правоохоронні органи, представники медичних установ, психологічна служба тощо.

Розділ II. Досвід еперерічного дослідження стану організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

2.1. Результати дослідження стану організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

Перед початком аналізу чинників успішної організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану ми зробили спробу визначити основні на наш погляд питання та провели діагностику щодо педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану відповідно до мети та завдань роботи.

Дослідження було проведено на базі факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова а також Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. У дослідженні прийняло участь 125 респондентів.

Метою дослідження було з'ясувати стан та можливості закладів вищої освіти щодо педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Для проведення дослідження використано такі емпіричні методи як кількісне порівняння та анкетування. На виконання мети дослідження нами була розроблена анкета, яка включає дванадцять запитань з варіантами відповідей.

Цільова аудиторія (вибірка) –це здобувачі вищої освіти першого та другого рівня закладів вищої освіти України. Всього участь в опитуванні взяли 125 респондентів, з яких 75– здобувачі вищої освіти першого рівня та 50 – здобувачі вищої освіти другого рівня.

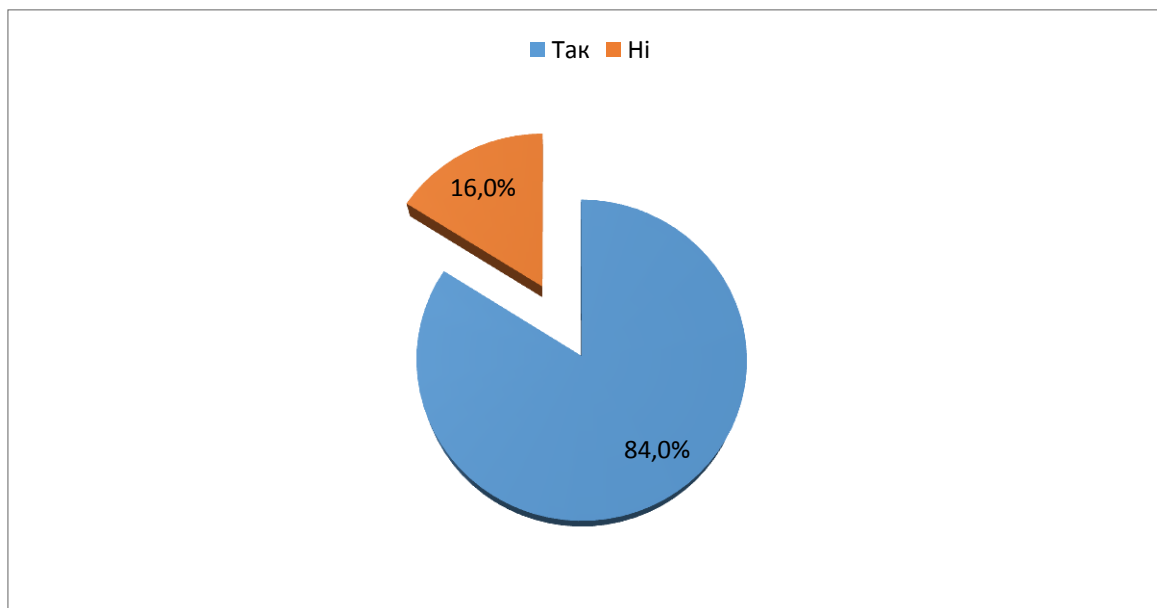
Нами було проаналізовані результати дослідження відповідей здобувачів вищої освіти на питання в опитувальнику.

1. Чи оказав військовий стан вплив на якість освітнього процесу?

У ході дослідження ми прагнули з'ясувати, чи оказав військова агресія російської федерації в Україну і введення військового стану вплив на якість освітнього процесу здобувача освіти. Питання було побудовано за простою бінарною моделлю (Так чи Ні).

Як показало опитування переважна більшість респондентів 84% здобувачів зізналися, що військовий стан дійсно вплинув на якість освітнього процесу, відповідно 16% відзначили що військовий стан ніяк не вплинув на якість освітнього процесу. Дані засвідчують про актуальність обраної теми дослідження.

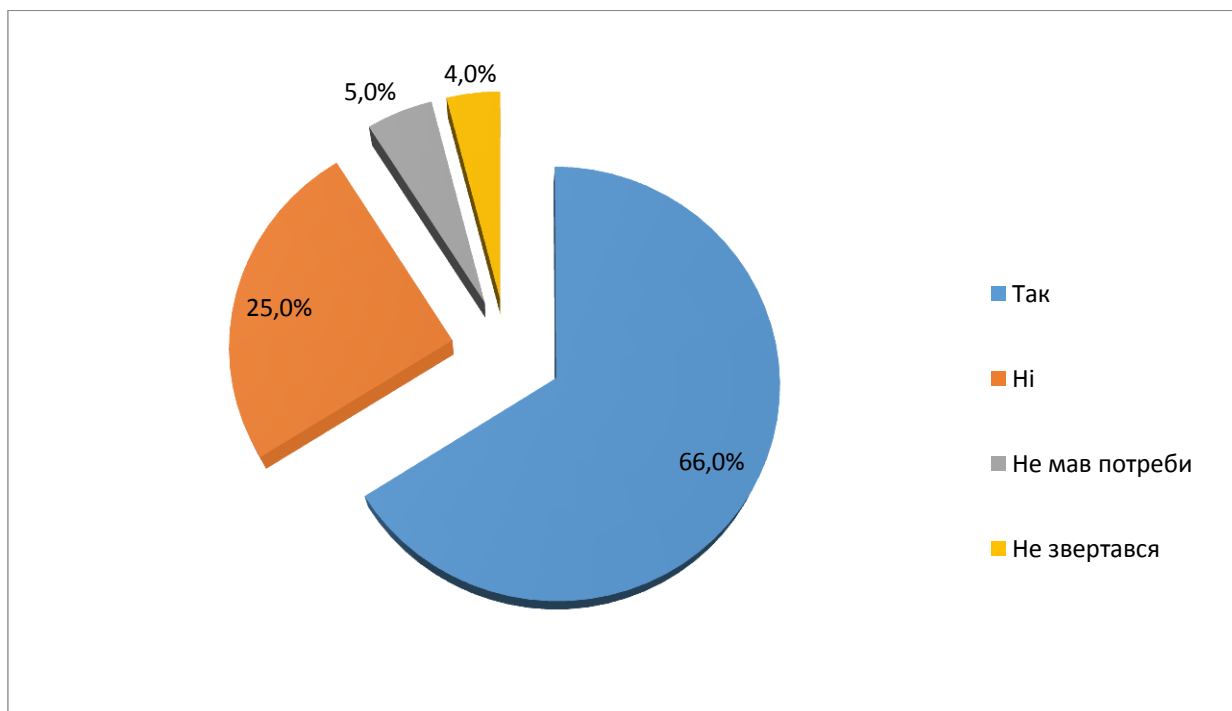
Діаграма 1.1. **Чи оказав військовий стан вплив на якість освітнього процесу?**

2. Чи отримували ви кваліфікований супровід та підтримку від закладу вищої освіти під час воєнного стану?

Нашим респондентам було запропоновано питання стосовно того, чи отримував здобувач вищої освіти під час воєнного стану кваліфікований супровід та підтримку від закладу вищої освіти?

Діаграма 1.2. Чи отримували ви кваліфікований супровід та підтримку від закладу вищої освіти під час воєнного стану?

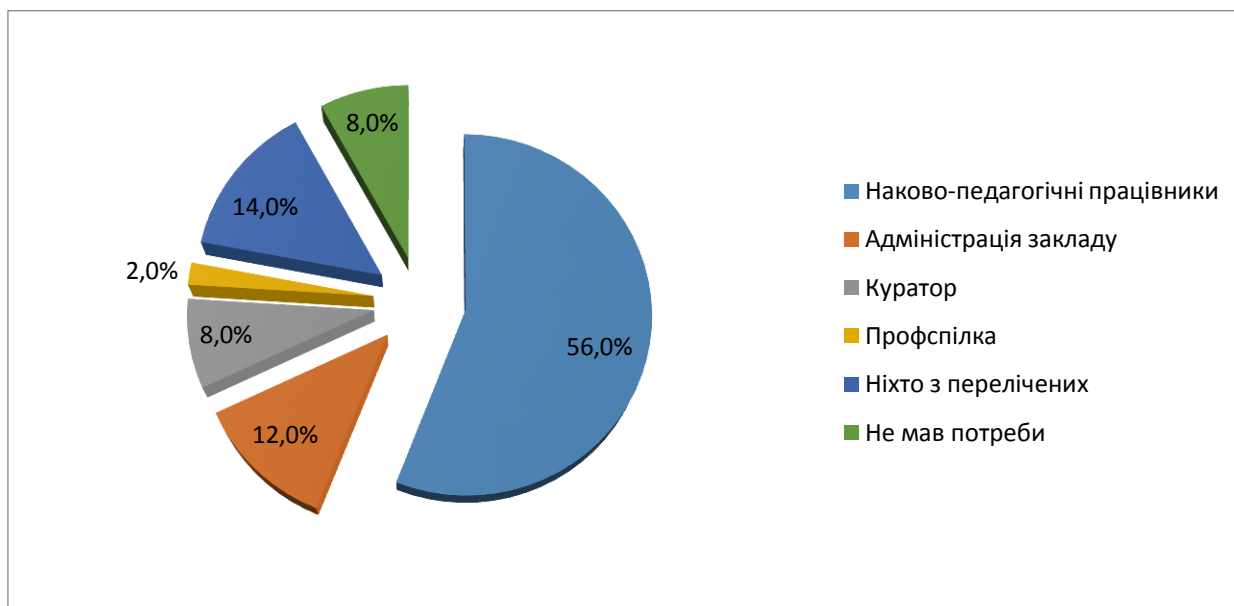

Як демонструє дослідження кваліфікований супровід та підтримку від закладу вищої освіти під час воєнного стану отримало 66% здобувачів, що свідчить про некомплексний підхід до цього напрямку діяльності. Не отримував кваліфікований супровід та підтримку від закладу вищої освіти під час воєнного стану 25% опитаних здобувачів. Не мав потреби 5%. Не звертався 4%.

3. Хто саме надавав вам цю підтримку?

У ході дослідження ми прагнули з'ясувати, хто саме був активним учасником педагогічного супроводу здобувачів у воєнний період для тих, хто цю підтримку отримував. Для того щоб суб'єкти забезпечення, зокрема органи управління та керівництво закладом освіти могли коректувати організацію педагогічного супроводу здобувачів в особливий період військового стану.

Діаграма 1.3. Хто саме надавав вам цю підтримку?

Як ми і прогнозували, опитування показало що у 56 % респондентів цю підтримку надавали саме педагогічні та науково-педагогічні працівники. У 12% випадках цю допомогу оказували представники адміністрація закладу вищої освіти. В 14% випадках здобувачі Несподівано лише 8% респондентів відповіли, що кваліфіковану допомогу вони отримали від кураторів, тьюторів академічних груп чи курсів. 14% здобувачів зазначило, що ніхто з перелічених не надавав їм підтримку у воєнний час. І відповідно 8% респондентів зазначили, що не мали потреби в такій підтримці.

4. З якою періодичністю було надано вам кваліфікований педагогічний супровід у військовий час?

Для нашого дослідження також було цікаво з якою періодичністю суб'єкти забезпечення надавали педагогічний супровід здобувачам вищої освіти, адже тільки систематична та послідовна робота щодо допомоги особам, які цього потребують може принести справжній успіх. Так, близько 33% здобувачів отримували педагогічний супровід від суб'єктів забезпечення раз на тиждень. Біля 16% здобувачів отримували педагогічний супровід раз

на місяць. Достатньо великий, на наш погляд, відсоток 16% становить надання допомоги раз на рік і біля 30% здобувачів така допомога не була надана.

Діаграма 1.4. З якою періодичністю було надано вам кваліфікований педагогічний супровід у військовий час?

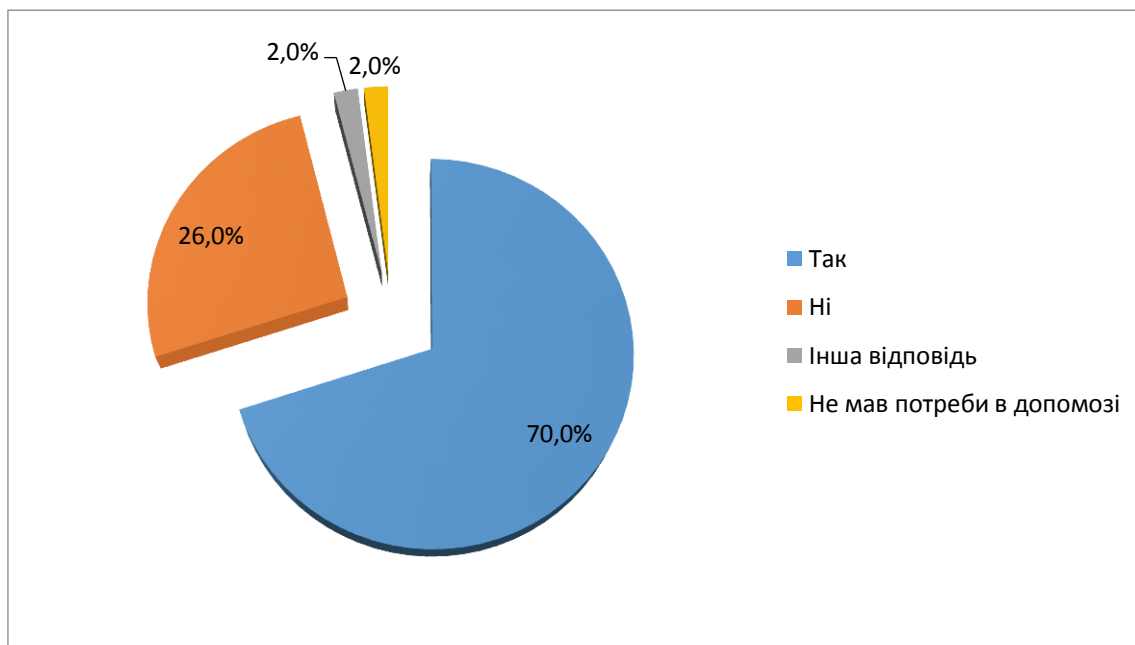
5. Чи задовольнила вас допомога (педагогічний супровід) від закладу освіти ваші потреби у військовий час?

Вважаємо це питання одне з ключових для з'ясування наскільки ефективна підготовлена сучасна система вищої освіти щодо педагогічного супроводу здобувачів у військовий час .

Як демонструють дані анкетування 70 % здобувачів вищої освіти задоволені психолого-педагогічними умовами задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану. Достатньо високий показник біля 26% респондентів відповіли, що вони не задоволені допомогою (педагогічним супроводом) у військовий час від закладу освіти. Що на наш погляд потребує глибокого аналізу та ґрунтовних висновків щодо

подальшої роботи з усіма суб'єктами забезпечення щодо актуалізації та покращення діяльності в означеному напрямі.

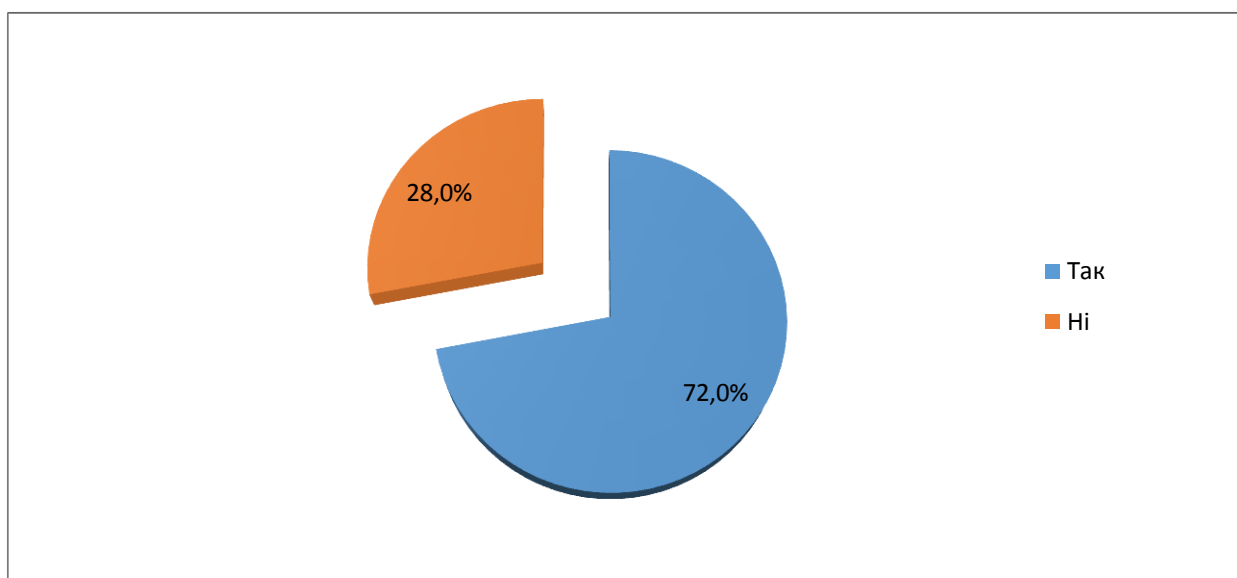
Діаграма 1.5. Чи задовольнила вас допомога (педагогічний супровід) від закладу освіти ваші потреби у військовий час?

6. *Чи вважаєте ви за необхідне надання вам додаткових ресурсів (тобто інформації, методик, психологічної підтримки тощо) під час військового стану?*

На наш погляд, важливі показники для подальших досліджень та вдосконалення роботи щодо педагогічного супроводу здобувачів під час військового стану. Більше 72% здобувачів відповіли, що вважають за необхідним надання та задіяння закладом вищої освіти додаткових ресурсів щодо підтримки під час військового стану. Та відповідно 28% відповіли, що ця допомога є достатньою.

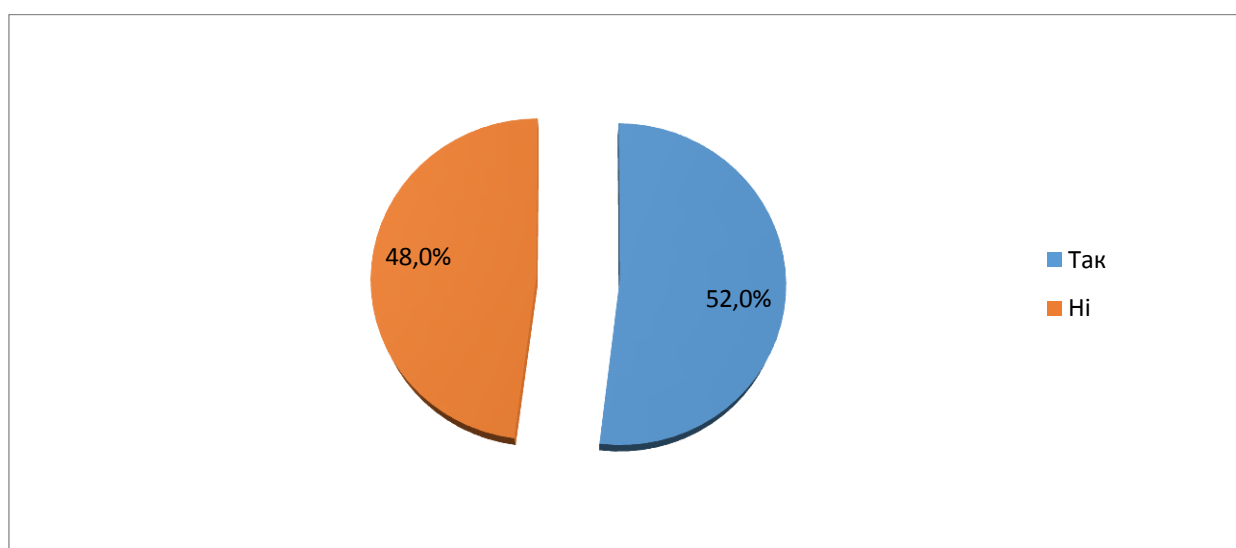
Діаграма 1.6. Чи вважаєте ви за необхідне надання вам додаткових ресурсів (тобто інформації, методик, психологічної підтримки тощо) під час військового стану?

7. Чи знаєте ви про існування в закладі вищої освіти Психологічної служби?

Ми були здивовані відповідями здобувачів на питання чи знають вони про існування в закладі вищої освіти психологічної служби майже половина респондентів 48% відповіли що ні та відповідно трохи більше 52% відповіли що так, вони знають про існування токової служби. Вважаємо, що це свідчить про дуже низьку інформаційну роботи як всіх суб'єктів забезпечення так і конкретно працівників служби, що під час воєнного стану є неприйнятним та неприпустимим.

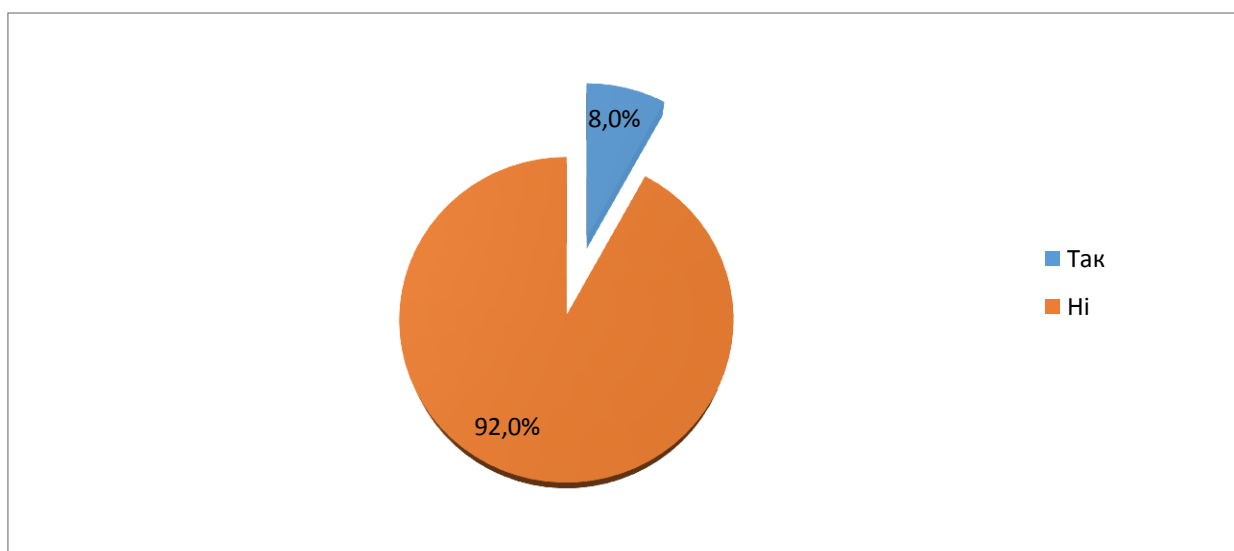
Діаграма 1.7. Чи знаєте ви про існування в закладі вищої освіти Психологічної служби?

8. Чи звертались ви до фахівців цієї служби?

У ході дослідження ми прагнули з'ясувати, яка кількість здобувачів зверталася за допомогою до психологічної служби університету. Лише 10 здобувачів (8%) відповіли позитивно щодо звертання до Психологічної служби, та відповідно 92% респондентів відповіли, що не звертались за допомогою до відповідної служби. Вважаємо подальших дослідженнях потребують питання щодо аналізу основних причин, чому здобувачі освіти не звертаються до відповідних фахівців університету.

Діаграма 1.8. **Чи звертались ви до фахівців цієї служби?**

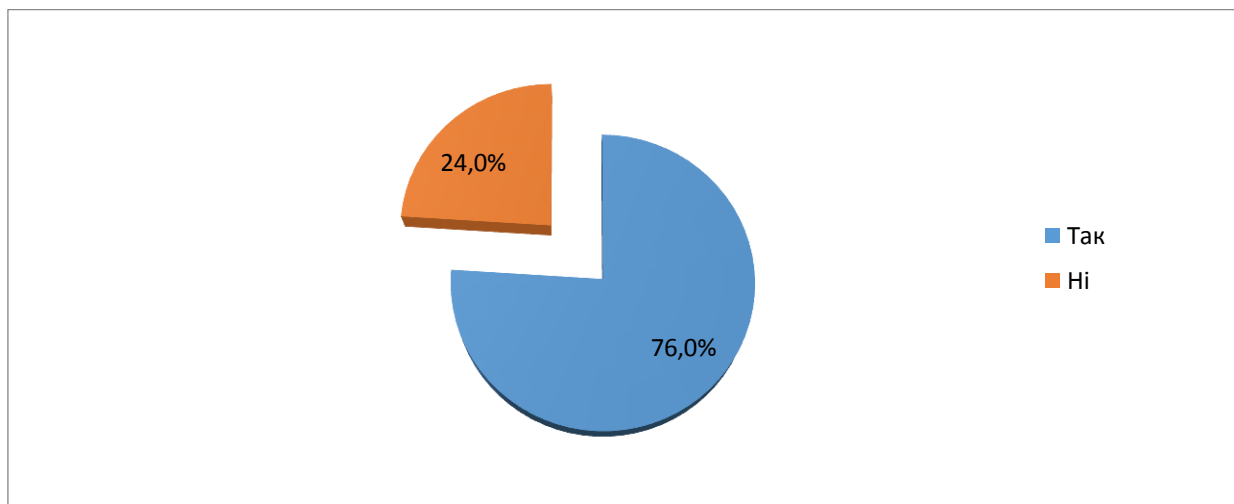

9. Чи знаєте ви інших здобувачів вищої освіти, яким ЗВО надав допомогу та супровід під час військового стану ?

Як демонструють дані анкетування 76% респондентів відповіли ствердно, що знають про те, що заклад вищої освіти надавав допомогу здобувачам вищої освіти під час воєнного стану. І 24% здобувачам не знайомі випадки того, що заклад вищої освіти надавав відповідну підтримку під час воєнного стану. Знову, на наш погляд це свідчить про необхідність більш ретельно підходити до організації підготовки відповідальних суб'єктів

забезпечення педагогічного супроводу та проводити відповідний моніторинг ситуації щодо допомоги здобувачам в особливий період воєнного стану.

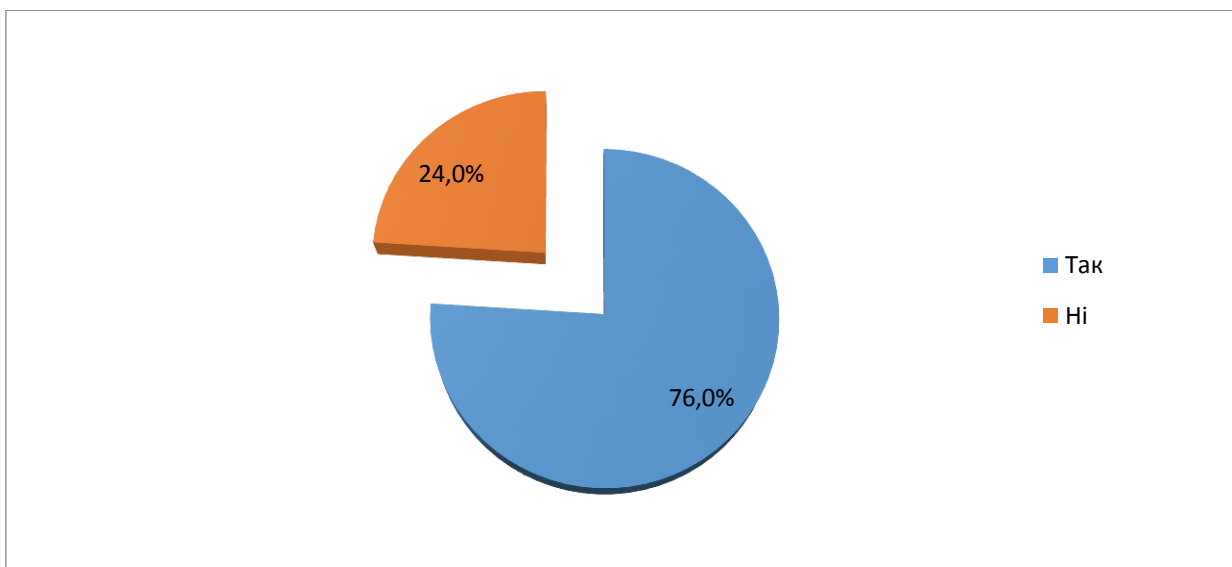
Діаграма 1.9. Чи знаєте ви інших здобувачів вищої освіти, яким ЗВО надав допомогу та супровід під час військового стану?

10. Чи знаєте ви про те, що заклад освіти залучав інші ресурси (громадські організації, правоохоронні органи, військові фахівці тощо) для допомоги вам під час військового стану?

На питання анкети щодо того, чи знають вони про те, що заклад освіти залучав інші ресурси, зокрема громадські організації, правоохоронні органи тощо 20 % здобувачів відповіли що їм це відомо та відповідно 80 % респондентів відповіли що такі випадки їм не відомі, що може свідчити про низький рівень взаємодії закладу вищої освіти з іншими потенційними суб'єктами забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти під час військового стану.

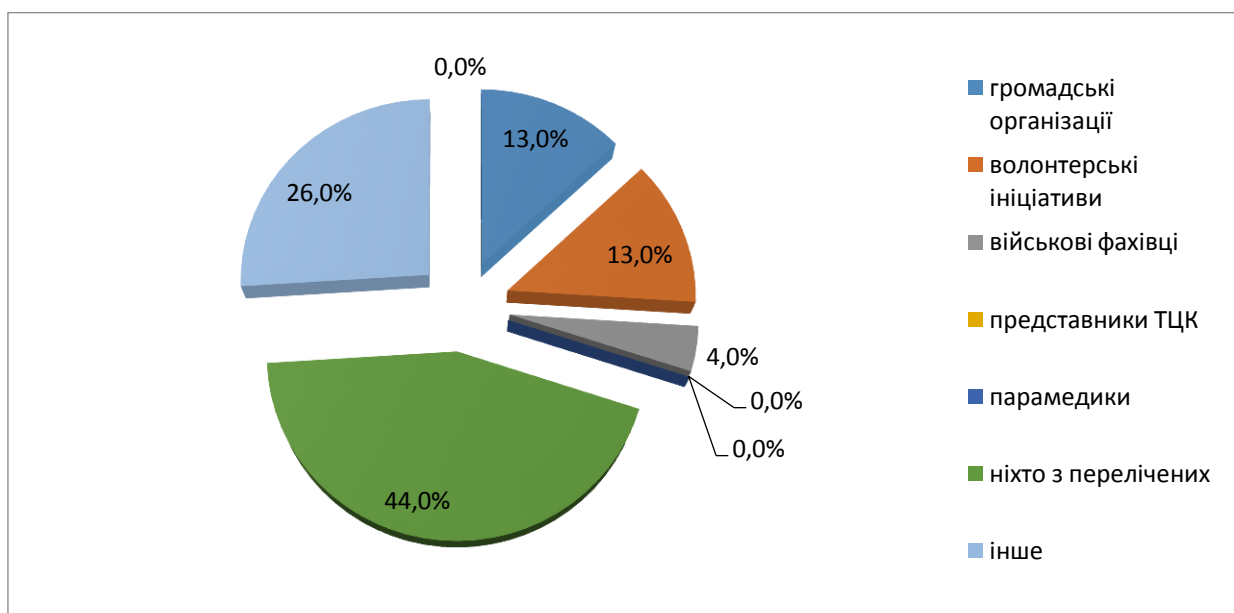
Діаграма 1.10. Чи знаєте ви про те, що заклад освіти залучав інші ресурси (громадські організації, правоохоронні органи, військові фахівці тощо) для допомоги вам під час військового стану?

11. Якщо так, то хто саме?

Дане питання демонструє, що здобувачам невідомо про залучення перелічених суб'єктів (44% опитаних) та відповідно 26% відомо про залучення інших, та відповідно по 13% це волонтерські та громадські організації. Та відповідно 4% опитаних відомо про залучення військових фахівців.

Діаграма 1.11. Якщо так, то хто саме?

2.2. Чинники успішної організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

Треба зауважити, що значна кількість здобувачів вищої освіти отримала психологічні травми різного ступеня, які часто призводять до посттравматичного розладу, потребують постійної психологічної підтримки та допомоги, тому вагомим значення в сучасних умовах розвитку системи освіти набувають питання забезпечення:

- психологічно комфортного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти;
- якісного освітнього процесу для здобувачів, які мають психологічну травму;
- набуття науково-педагогічними працівниками компетентностей щодо роботи зі здобувачами, які отримали психологічну травму;
- соціоемоційної підтримки педагогічних, та науково-педагогічних працівників [43].

Проведене нами дослідження щодо педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки в умовах воєнного стану дало змогу виявити актуальність (84% опитаних стверджують, що воєнний стан вплинув на якість освітнього процесу) а також необхідність подальшого вивчення проблеми допомоги та створення психолого-педагогічних умов щодо адаптування здобувачів до сучасних умов воєнного стану (25% здобувачів вказали, що не отримували кваліфікованої допомоги від закладу вищої освіти та відповідно 72% вважають за необхідним надання їм додаткових ресурсів).

Люди по-різному реагують на травму, тож її наслідки для психічного здоров'я можуть бути теж дуже різними: або зовсім відсутніми, або дуже яскраво вираженими. Дослідники стверджують, що криза, що охопила країну, безпосередньо впливає на батьків (особливо на виконання ними батьківських функцій), що, в свою чергу, позначається на дітях. У цей період

знижена або порушена здатність любити, працювати та насолоджуватися життям. Отже, ми розуміємо, що в період війни є великий ризик психологічного травмування навіть тих дітей, які не перебувають у так званих гарячих зонах (окуповані території, блокада, обстріли тощо). Вони можуть травмуватися внаслідок реакцій дорослих на навколишні події, через втрату рідних, батьків, друзів, домашніх тварин... І важливо пам'ятати, що ті події або буденні справи в житті дитини, які дорослим здаються незначними або не вартими уваги, вразі їхнього «зникнення», «знищення», ігнорування або знецінення дорослими можуть також стати причиною психологічного травмування дітей[33].

Означені дані дозволили нам виявити чинники, які на наш погляд будуть успішними під час організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. Зокрема, анкетування виявило що 56% здобувачів отримують підтримку від науково-педагогічних працівників, лише 12% від адміністрації і лише 8% від кураторів, тьюторів, що свідчить про неготовність більшості кураторів та тьюторів до викликів сьогодення, зокрема надання першої психологічної допомоги, профілактичних заходів щодо протидії торгівлі людьми, поводження при загрози ракетних та інших ударів ворога, надання при необхідності першої медичної допомоги, посилення на корисні ресурси щодо психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу тощо. Всім педагогічним та науково-педагогічним працівникам потрібно пам'ятати, що в умовах війни дуже часто здобувачі освіти реагують не так як вони. Дуже часто травмувати здобувачів може не самі бойові дії а реакція науково-педагогічних працівників на війну. Також дуже важливо вчасно помічати зміни, які можуть проявлятися у поведінці здобувача вищої освіти. Чим раніше науково-педагогічні працівники помітять симптоми та нададуть першу психологічну допомогу, тим ефективнішим буде процес відновлення –наголошують фахівці [43].

На сучасному етапі поняттю «тьютор» надаються різні значення, що відображають консультаційні, організаційні, методичні функції наставника у

роботі зі студентами з метою побудови індивідуальної освітньої траєкторії особистісно-професійного розвитку. Тьютор – наставник, який допомагає студенту оптимально побудувати освітній процес. Особливістю тьюторської діяльності є те, що тьютор працює з кожним студентом індивідуально, орієнтуючись на його інтерес, можливості та здібності [53].

Сьогодення потребує вирішення багатьох нагальних проблем через кваліфіковану діяльність фахівців. Формування в них професійних умінь та особистісної стійкості у вирішенні життєвих завдань передбачають чималий обсяг роботи професорсько-викладацького складу, застосування як новітніх, так і традиційних форм навчально-виховного процесу, об'єднання зусиль адміністрації вишу та громадських організацій. У цьому процесі важлива роль надається кураторам як суб'єктам формування національної свідомості, морально-етичних норм спілкування та взаємодії з оточенням, розвитку професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців». «Робота куратора включає такі напрями: вивчення колективу академічної групи загалом; виховання та згуртування групи студентів; організаційно-педагогічна діяльність зі створення й забезпечення життєдіяльності студентського колективу; розвиток особистості студента, робота з його батьками, індивідуальний вплив, залучення молодіжних і громадських об'єднань до спільної роботи. Аналіз діяльності кураторів академічних груп засвідчує, що правильна виховна робота розвиває в студентів бажання гарно навчатися, посилює інтерес і прагнення до самовдосконалення [53].

Важливим складовим є регулярність проведеної роботи щодо підтримку здобувачів (майже половина респондентів відповіли що або взагалі не проводили ніякі заходи або проводили один раз на рік, що є з точки зору педагогічної науки неприпустимим та відповідно малоефективним процесом. Серед тих, хто отримав супровід 20% зізналися, що незадоволені наданою їм послугою, що потребує додаткової уваги до якості підготовки суб'єктів забезпечення педагогічного супроводу в закладі вищої освіти.

Відповідно на наш погляд не повноцінно використаний такий ресурс закладу вищої освіти як органи студентського самоврядування, профспілкові організації, які зокрема можуть залучати до відповідного супроводу інші громадські організації, фонди, волонтерські організації, правоохоронні органи, представників територіального центра комплектування та соціальної підтримки, медичних працівників тощо.

Профспілкові організації, які мають основним завданням здійснення захисту прав та свобод членів профспілки та які мають на своїх рахунках відповідні матеріальні ресурси можуть організовувати всілякі заходи щодо підтримки та супроводу здобувачів вищої освіти.

Російська агресія проти України зумовила низку викликів для психологічної служби та працівників закладів вищої освіти, а саме:

- значне зростання чисельності учасників освітнього процесу, які отримали психологічні травми різного ступеня внаслідок воєнних дій та потребують постійної психологічної підтримки та допомоги;
- дефіцит практичних психологів, послуг із психологічного супроводу під час освітнього процесу з огляду на збільшення кількості людей, яким це вкрай необхідно;
- недостатню підготовку педагогічних працівників щодо надання базової психологічної підтримки та для роботи з дітьми, які отримали психологічну травму;
- недостатню обізнаність батьків стосовно особливостей психічного здоров'я дітей та можливості надання їм психологічної підтримки тощо [36].

Систематична та послідовна психологічна допомога є серед основних завдань закладу вищої освіти, зокрема зростає роль психологічної служби закладу. Психологічна служба у відповідності до закону України «Про освіту», забезпечує своєчасне та систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки та діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для соціального та

інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. Діяльність психологічної служби в системі освіти України здійснюють практичні психологи, соціальні педагоги, методисти та директори (завідувачі) навчально-методичних кабінетів/центрів/ лабораторій [22]. Анкетування здобувачів вищої освіти виявило що 48% здобувачів взагалі не знають про існування психологічної служби в університеті, що є неприпустимим в сьогоденних реаліях. Тому інформування всіх без винятків учасників освітнього процесу в закладі вищої освіти про місце знаходження, часи прийому, контактні данні (телефон, сайт, електронна пошта представників психологічної служби тощо) повинно бути постійно розміщуватись на всіх наявних у закладах ресурсів (стенди, сайт, соціальні мережу, пресслужба). На всіх нарадах ректорату, Вчених рад, зборів трудового колективу повинна бути нагадування про існування та роботу психологічної служби університету. Залучення до розповсюдження інформації про існування та діяльність психологічної служби профспілкові організації працівників так і профспілки здобувачів закладу всіх структурних підрозділів. Залучення до цієї діяльності органи студентського самоврядування всіх рівнів та форм. Як показало наше дослідження емоційну підтримку та першу психологічну допомогу взагалі не отримали 25% здобувачів вищої освіти. Тому надання корисних посилань щодо допомоги та підтримки в різних ситуаціях (складних життєвих обставин, насильства, торгівлі людьми тощо), контакти безкоштовної кризової психологічної допомоги є обов'язком психологічної служби а також всіх без винятку учасників освітнього процесу закладу вищої освіти.

Робота психологічної служби повинна бути систематичної та поетапною та бути спрямована на забезпечення своєчасного та систематичного вивчення всіх без винятку здобувачів вищої освіти. Надання

психологічної та соціально-педагогічної допомоги повинно бути основною метою на сучасному етапі розвитку нашої країни.

Створення сприятливих умов для підвищення компетентності, зокрема науково-педагогічних працівників щодо надання першої психологічної допомоги, оволодінням сучасними методами та технологіями даної роботи. На наш погляд, потрібно розуміти що педагогічний супровід здобувачів вищої освіти є комплексною роботою всіх суб'єктів забезпечення з особистим внеском кожного. Треба констатувати що заклад вищої освіти володіє усіма наявними ресурсами та можливостями. Майже в кожному закладі є фахівці з цивільного захисту населення, науковці психологи, педагоги, правознавці, культурологи тощо які своїми знаннями та досвідом можуть надати відповідну допомогу, зокрема здобувачам вищої освіти. Також вважаємо керівництво закладу повинно створити умови де піклуються почуттям кожного учасника освітнього процесу.

Вважаємо важливим чинником зміцнення ефективності педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти воля керівництва закладу, зокрема щодо взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення допомоги здобувачам. Так є, на наш погляд, недостатньо задіяним ресурсом залучення до супроводу здобувачів представників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, медичних служб, представників управління з надзвичайних ситуацій, волонтерських організацій, міжнародних та всеукраїнських громадських організацій та фондів, представників влади, правоохоронних органів, видатних діячів культури, мистецтв, видатних людей тощо.

Важливим на наш погляд є підготовка працівників закладів вищої освіти, які володіють технологіями надання психосоціальної допомоги та соціо-емоційної підтримки, а також здатні проводити свою діяльність у ситуаціях військового стану. Наприклад: «Перша психологічна допомога це не професійне психологічне консультування, оскільки не передбачає детального обговорення, аналізу чи встановлення хронології та суті подій, які

спричинили стан дистресу, але це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги людям, які відчувають страждання і потребу в психологічній підтримці. Цю допомогу може надавати не лише професійний психолог, а й науково-педагогічний працівник. Перша психічна допомога це:

- ✓ ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки;
- ✓ оцінку потреб і проблем; надання допомоги у задоволенні нагальних потреб (інформація, вода тощо);
- ✓ вміння вислуховувати людей, але не примушуючи їх говорити;
- ✓ вміння втішити і допомогти людині заспокоїтися;
- ✓ надання допомоги в отриманні інформації, налагодженні зв'язку з відповідними службами та структурами соціальної підтримки;
- ✓ захист від подальшої шкоди [33].

Також існує так звана етика надання такої допомоги:

- Бути чесним;
- поважати думку постраждалого;
- позбутися власних стереотипів;
- поважати етнокультурні, гендерні особливості;
- не пропонувати жодних матеріальних благ;
- не обіцяти того, що не можеш виконати;
- не пропонувати допомогу насильно;
- пояснити, що допомогу можна за бажання отримати пізніше
- першу психологічну допомогу не надають в присутності сторонніх осіб [33].

В подальших дослідженнях вважаємо необхідним розглянути також проблему надання допомоги тим, хто надає цю допомогу, тобто суб'єктам забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти у військовий час.

Висновки до II розділу

У другому розділі нашого дослідження ми намагалися виявити стан організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в процесі їх професійної підготовки в умовах воєнного стану. Відповідно було виявлено, що близько 84% здобувачів вищої освіти військовий стан вплинув на якість освітнього процесу а також що більше 25% респондентів не отримували кваліфікований супровід та підтримку від закладу вищої освіти. У процесі дослідження також було встановлено, що 56% здобувачам відповідну підтримку надавали саме науково-педагогічні працівники, 12% адміністрація закладу вищої освіти та відповідно дуже малий відсоток набрали профспілка, куратори (тьютори) та відповідно органи студентського самоврядування нікому не надали допомогу. Також з'ясувалось, що лише 33% здобувачам ця допомога здійснювалась регулярно раз на тиждень. На питання: «Чи вважаєте ви за необхідне надання вам додаткових ресурсів» позитивно відповіло 72 % здобувачів, що говорить нам про те, що подальше вдосконалення організації педагогічного супроводу в закладах вищої освіти вкрай актуальне та необхідне. Було виявлено що 48% здобувачів вищої освіти не знають про існування в закладі вищої освіти Психологічної служби та відповідно лише 8% здобувачів звертались за послугами до відповідних фахівців закладу.

В нашому дослідженні було виявлено також що 100% респондентів висловили одностайну думку, що педагогічний супровід під час військово стану здобувачеві вищої освіти потрібен. Тому ми визначили чинники, які на наш погляд є успішними в організації педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. Нами було виявлено, що педагогічний супровід під час воєнного стану повинно бути проваджене повсякденно та систематично всіма суб'єктами забезпечення за допомогою всіх наявних ресурсів кожного з них. Тому, на наш погляд, такі суб'єкти як науково-педагогічні працівники, куратори (тьютори) в першу чергу повинні проходити підвищення компетентності, зокрема щодо надання першої

психологічної допомоги, оволодінням сучасними методами та технологіями даної роботи. Направлення на участь у конференціях, круглих столах, семінарах, вебінарах, майстер класах. Запрошення провідних фахівців, зокрема практичних психологів, відомих вчених в галузі психології, медицини, права, фахівців з надзвичайних ситуацій тощо. Важливим чинником зміцнення ефективності педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти є воля керівництва закладу, зокрема щодо взаємодії та активного залучення інших суб'єктів забезпечення педагогічного супроводу: представників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, медичних служб, представників управління з надзвичайних ситуацій, волонтерських організацій, міжнародних та всеукраїнських громадських організацій та фондів, представників влади, правоохоронних органів, видатних діячів культури, мистецтв, видатних людей тощо.

Загальні висновки

У цей непростий час війни, що російська федерація розв'язала проти нашої країни, коли велика кількість наших співвітчизників змушені покидати свої домівки. Зокрема, коли три мільйони дітей в Україні та ще декілька мільйонів потребують елементарної допомоги закордоном система освіти України опинилася в нових реаліях існування, з якими до сьогодні ніколи не стикалася. Ці виклики торкнулися і закладів вищої освіти України, що на наш погляд, потребує особливого підходу та стратегії. Враховуюче вищезазначене у нашому дослідженні ми прагнули з'ясувати реальний стан організації допомоги та підтримки здобувачам вищої освіти під час введення воєнного стану в країні.

Так, теоретичний засади педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти під час воєнного стану дав змогу визначити що воєнний стан це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [20]. Зокрема, обмеження можуть стосуватись недоторканості житла (стаття 30 Конституції України), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31 Конституції України), втручання в його особисте і сімейне життя (стаття 32 Конституції України), свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (стаття 33 Конституції України), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і

переконань (стаття 34 Конституції України), право брати участь в управлінні державними справами (стаття 38 Конституції України), збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39 Конституції України), право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (стаття 41 Конституції України), право на підприємницьку діяльність (стаття 42 Конституції України), право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (стаття 43 Конституції України), право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (стаття 44 Конституції України), а також можливе обмеження право на освіту (стаття 53 Конституції України) [28]. Так, аналіз наукової літератури дав змогу визначити педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в умовах військового стану як систему професійної діяльності педагогічних науково-педагогічних а також інших суб'єктів забезпечення спрямована на створення сприятливих психолого-педагогічних умов задля успішного розвитку здобувача в особливому правовому режимі військового стану. Також нами було проаналізовано можливості основних суб'єктів забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану та виявлено, що робота щодо постійного підвищення компетентностей основних суб'єктів педагогічного супроводу потребує організації та забезпечення, зокрема органами державної влади та керівниками закладів вищої освіти. Ця робота потребує постійного моніторингу та реагування на виклики у зв'язку з воєнним станом в країні. Серозної уваги потребує діяльність щодо інформування здобувачів вищої освіти про існування і діяльність психологічної служби закладу. Ефективність педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти можна досягти лише підходячи до цього питання комплексно при взаємодії та залученню інших компетентних та зацікавлених фізичних чи юридичних осіб.

Проведене нами дослідження дало змогу стверджувати, що здобувачам вищої освіти доводиться осмислювати свою нову роль у військовому стані і

переважна більшість здобувачів закладу вищої освіти неспроможна самотійно пристосовуватися і розвиватися в умовах воєнного стану та відповідно потребують педагогічного супроводу.

Також важливо враховувати, що проживання кризових ситуацій, зокрема в умовах війни, може мати негативний вплив і на соціо-емоційне здоров'я самих фахівців, які надають допомогу постраждалим. Відповідальне надання допомоги також означає турботу про власне здоров'я та благополуччя. Фахівцям професій, які передбачають надання допомоги, зокрема й педагогічним працівникам, фахівцям психологічної служби в системі освіти вкрай важливо дбати про власну безпеку (емоційну, фізичну, професійну), щоб мати можливість якісно та своєчасно надати допомогу іншим. Саме тому одним із пріоритетних завдань у системі освіти є питання підвищення професійної компетентності педагогічних працівників для оволодіння сучасними технологіями психосоціальної [11].

На наш погляд подальших досліджень потребує також дослідження щодо допомоги вже самим суб'єктам забезпечення педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану (педагогічним, науково-педагогічним працівникам, кураторам, тьюторам, керівникам закладів вищої освіти тощо).

Список використаних джерел

1. Актуальні питання функціонування та розвитку системи освіти України в умовах збройної агресії РФ проти України : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. 226 с.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. (2021). Важливі навички в періоди стресу: ілюстроване керівництво. Європейський регіональний офіс Всесвітньої організації охорони здоров'я. 126 с.
3. Гореньков Д., Рябенко М. Педагогічний супровід здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. Mechanisms of Scientific and Technical Potential Development: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference, November 23-24, 2023. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine С.128-129.
4. Граючи перемагаємо стрес. Ігри для дітей та їхніх доросли: навчально-методичний посібник. / автор: О.В. Залеська, Національний університет «Києво- Могиллянська академія». ЮНІСЕФ, 2017, 2019.
5. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ: Ніка-Центр, 2020. 122 с.
6. Дінмухамедова Р. К. Активізація психолого-педагогічної діяльності в процесі соціально-професійної адаптації студентів . Р. К. Дінмухамедова, Е.І. Гараєва. URL: http://www.fcoit.ru/internet_conference (дата звернення 28.11.2023).
7. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям - жертвам військового конфлікту : практ. посіб. / І. О. Корнієнко, І. М. Лісовецька, Ю. А. Луценко, Д. Д. Романовська. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.

8. Електронний курс «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе». URL: <https://bit.ly/390Sqxf> (дата звернення 28.11.2023).
9. Запобігання та протидія домашньому насильству: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. – Київ: ФОП Нічога С. О. 2020.196 с.
- 10.Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану» <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> 385 с.
- 11.Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
- 12.Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». Київ: 2018. 140 с.
- 13.Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій : посіб. / Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Луценко І. В. та ін. ; за ред. А. Г. Обухівської. – К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. – 247 с.
- 14.Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / авт. кол ; заг. ред. В. Г. Панок, І. І. Ткачук. Київ.УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.
- 15.Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.
- 16.Коростіянець Т. П. Педагогічний супровід студентів в освітніх установах педагогічної вищої освіти / Т. П. Коростіянець // Інноваційна педагогіка: зб.наукових праць Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Одеса, 2019 р. – Вип. 12. – С. 111-115].
- 17.Лист Міністерство освіти і науки України № 1/3417-22 від 10 березня 2022 року «Про завершення навчального року»

- 18.Лист Міністерство освіти і науки України № 1/4334-22 від 21.04.2022
«Про рекомендації стосовно окремих питань завершення 2021/2022
навчального року у закладах вищої, фахової передвищої освіти».
- 19.Лист Міністерство освіти і науки України № 1/7035-22 від 27.06.22 року
Про підготовку до початку та особливості організації освітнього процесу
в 2022/23 навчальному році.
- 20.Лист Міністерство освіти і науки України № 1/6677-22 від 21.06.22 року
«Про надання безкоштовного доступу до Zoom».
- 21.Лист Міністерство освіти і науки України № 1/8794-22 02.08.22 року
«Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023
навчальному році».
- 22.Лист Міністерство освіти і науки України № 1/10142-23 від 11 липня
2023 року «Про здійснення освітнього процесу» Міністерство освіти і
науки України: офіційний веб-портал: веб-сайт. URL: <http://mon.gov.ua/>
(дата звернення 28.11.2023).
- 23.Матеріали для використання в роботі під час воєнних дій. Інститут
модернізації змісту освіти. URL: [https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-
suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-
roboti-pid-chas-voiennykh-diy/](https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/) . (дата звернення 28.11.2023).
- 24.Мирончук Н.М. Педагогічний супровід майбутніх викладачів вищої
школи у процесі професійної підготовки // Нові технології навчання:
наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН
України. Київ, 2016. Випуск 89. Частина 2. С. 127-131.
- 25.Мушкевич М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній
науціПроблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту
психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка.
Київ, 2011. Т. XIII, ч. 1. С. 287–294.
- 26.Наказ Міністерство освіти і науки України № № 265 від 21 березня 2022
року «Про проведення атестації випускників закладів фахової
передвищої, вищої освіти».

27. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти веб-сайт. веб-сайт. URL: <https://naqa.gov.ua/> (дата звернення 28.11.2023).
28. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл. О. Сліпущко, В. Яременко. Київ: Аконіт, 2008. Т. 3. 926 с.
29. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. веб-сайт. URL: <https://onu.edu.ua/uk/infostud/psy-service> . (дата звернення 28.11.2023).
30. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ: Інститут освітньої політики. 2023. 64 с.
31. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
32. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
33. Перша психологічна допомога: посібник фасилітатора з орієнтації працівників на місцях. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 104 с.
34. Поственція суїциду (буліциду): робота з колективом закладу освіти: методичні рекомендації / за ред. С. Л. Чуніхіної, Л. А. Найдьоновой, Н. Ф. Умеренкової ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 76 с.
35. Проект психологічної підтримки «ПОРУЧ». веб-сайт. URL: <https://poruch.me/> .
36. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022.
37. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 28.11.2023).
38. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р № 2145-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 28.11.2023).
39. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.

- 40.Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
- 41.Профспілкова організація ОНУ імені І. І. Мечникова. Веб-сайт. URL: <http://profcom.onu.edu.ua/wp-content/uploads/statut-11.2016.pdf>. (дата звернення 28.11.2023).
- 42.Психологічна підтримка дітей: веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/psihologichna-sluzhba/psihologichna-pidtrimka-ditej>.
- 43.Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації: методичний посібник для педагогічних працівників/ автори: С. Богданов, О. Залеська. Київ: «Унів. видавництво Пульсари». 2019. 76 с.
- 44.Психологічна травма: як допомогти дитині : Методичний посібник / Уклад.: О. Залеська. Київ: Унів. видавництво ПУЛЬСАРИ. 2019.
- 45.Регіональний психологічний проєкт «Завжди поруч»: кращі практики (з досвіду роботи). [у 2-х ч.]. Ч. 1 / Уклад. І. В.Марухина, Л. О.Кондратенко. Суми: НВВ КЗ СОІППО. 2023. С.64
- 46.Рішення Вченої Ради ОНУ імені І. І. Мечникова №8 від 29.03.2022. веб-сайтURL:https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/acad_council/rish2022/rishennya-29-03-2022.pdf .
- 47.Рябенко М. І. Суб'єкти формування академічної доброчесності в закладах вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Збірник наукових праць Випуск 66. 2019 С. 102-106, Великий тлумачний словник сучасної української мови. / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
- 48.Рябенко М. І. Причини та профілактика порушень академічної доброчесності в закладах вищої освіти. Теоретико-методичні засади організації науково-дослідницької підготовки здобувачів вищої освіти: кол. монографія / за ред. проф. Цокур О.С. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2021. Розділ 9. С. 121-139.

49. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ТОВ «Агентство «Україна». Київ: 2016. 368 с.
50. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. Київ: Агентство «Україна». 2015. 96 с.
51. Твоя підтримка поруч / телеграм-канал психологічної підтримки дорослих та дітей: веб-сайт. URL: t.me/poruch_me.
52. Шаткін Джесс П. Народжені бути вільними. Чому підлітки ризикують та як захистити їх від небезпек. Переклад з англ. О. Займойською. Київ: Книголав. 2019. 304 с.
53. Швець Т. Тьюторинг. Практика впровадження. Київ: Шкільний світ. 2017. 120 с.
54. Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі. Управління стресом – Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», 2019.
55. Як вчити і навчатися в умовах війни : інформаційно-методичні матеріали для дорослих (учителів, викладачів, психологів) зі створення сприятливих умов для навчання та розвитку в умовах воєнного часу / автори-укладачі: О.Нагула, З.Адамська, К.Пука, Т.Цюман. – Український фонд «Благополуччя дітей», фонд «Будуємо Європу для дітей та разом з дітьми».
56. Alexander R. Dialogic teaching essentials. National Institute of Education, Singapore, 2010.
57. Jakubowska, M. Tutoring rodzinny jako element kultury szkoły. Rozprawy Społeczne, 2018. 12(3), 29-37.
58. Sarnat-Ciastko A. Tutoring w polskiej szkole. Warszawa. Wydawca: DIFIN, 2015. 244 с.

59. Sławinska M. Tutoring rówieśniczy w edukacji, czyli jak uczniowie uczą się od siebie wzajemnie i co z tego wynika. *Forum Oświatowe*, 2015. 27(2), 41-56
60. Tutoring. Teoria, Praktyka, studia przypadków / P. Czekierda, B. Fingas, M. Szala. Warszawa: Wolters Kluwer SA, 2015. 335 c.